

У чым будзе адлюстравана гісторыя Лаўрышаўскага манастыра? У рэштках выяўленых фундаментаў? Ці, можа, у астанках манахаў, якія жылі там у XIV—XV стагоддзях і загінулі ад рук варвараў?..

СТАР 3

Засталося яшчэ трохі часу, які грэх бавіць у кампаніі канала і тэлевізара. Лепш правесці рэшткі лета весела і карысна — напрыклад, пайсці ў паход. Гэта адзін з найбольш займальных відаў адпачынку.

СТАР 4

Цуд... адным узмахам рукі. Самае складанае і, напэўна, важнае ў «пячэнай» карціне — прыдумець пераходы ад аднаго малюнка да другога. Тэму неабходна адлюстравачь сучасна.

СТАР 8

Выдаецца з 9 жніўня 1917 г.

Аляксандр ЛУКАШЭНКА:

«У БЕЛАРУСІ НЕАБХОДНА ПРАДОЎЖЫЦЬ СТВАРЭННЕ СУЧАСНЫХ МАЛОЧНАТАВАРНЫХ КОМПЛЕКСАЎ»

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка паставіў задачу прадоўжыць стварэнне ў краіне сучасных малочна-тыварных комплексаў. Аб гэтым ён сказаў учора, падводзячы вынікі наведвання агракамбінатаў «Дзяржынскі» і «Ждановічы» ў ходзе рабочай паездкі ў Мінскую вобласць.

Фота БЕЛТА

Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў: «Мае патрабаванні застаюцца ранейшымі. Сёння, размаўляючы з кіраўнікамі і спецыялістамі перадавых гаспадарак, я лішні раз пераканаўся: мы на правільным шляху і не робім ніякіх тэхналагічных памылак. Што датычыцца майго патрабавання па мадэрнізацыі старых малочна-тыварных ферм (дзе дояць кароў у вядро або малакаправад), то трэба прадоўжыць стварэнне малочна-тыварных комплексаў у строгай адпаведнасці з тэхналогіяй».

У ходзе абмеркавання гэтай тэматыкі ніякіх супярэчнасцяў і спрэчак у спецыялістаў і кіраўнікоў абласцей не было па пытаннях кармлення, паення, даення, а таксама гноевыдалення на новых фермах.

СТАР 2

ЛЕАНІД ЗАЯЦ НАЗНАЧАНЫ МІНІСТРАМ СЕЛЬСКОЙ ГАСПАДАРКІ І ХАРЧАВАННЯ

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка назначыў Леаніда Заяца міністрам сельскай гаспадаркі і харчавання. Такое рашэнне кіраўнік дзяржавы прыняў учора пасля наведвання ААТ «Агракамбінат «Дзяржынскі», генеральным дырэктарам якога з'яўляўся да гэтага часу Леанід Заяц, перадае БЕЛТА.

Леанід Заяц нарадзіўся ў 1958 годзе ў вёсцы Гацук Слуцкага раёна Мінскай вобласці. У 1989 годзе скончыў Беларускае сельскагаспадарчую акадэмію. У 1979-1989 гадах працаваў трактарыстам, начальнікам вытворчага участка, брыгадзірам, спецыялістам па кормавыварчэнні, галоўным аграномом саўгаса «50 год БССР» Слуцкага раёна. З 1989 па 1991 год — галоўны аграном саўгаса «Слуцк», з 1991 па 1998 год — старшыня калгаса «Беларусь» Слуцкага раёна. У 1998-1999 гадах з'яўляўся дырэктарам Слуцкага камбіната хлебапрадуктаў. З 1999 года працаваў на пасадзе старшыні Маладзечанскага райвыканкама, з 2001 года — намеснікам старшыні Мінскага аблвыканкама. З 2008 года працаваў генеральным дырэктарам ААТ «Агракамбінат «Дзяржынскі».

Узнагароджаны медалём «За працоўныя заслугі».

Требуется руководитель сельскохозяйственной организации Березинского района Минской области, имеющий высшее образование, стаж работы не менее 5 лет в данной отрасли. Предоставляется жилой дом. Зарплата — 5 млн руб. Контактные телефоны: 8 (01715) 5 54 41, моб. тел. 8 029 186 26 06 — начальник управления сельского хозяйства и продовольствия Березинского районного исполнительного комитета.

УНП 600041227

Требуются руководитель строительной организации Березинского района Минской области, имеющий высшее образование, стаж работы в данной отрасли. Предоставляется жильё. Зарплата — от 6 млн руб. Контактные телефоны: 8 (01715) 5 57 26, моб. тел. 8 029 175 59 05 — начальник отдела организационно-кадровой работы Березинского районного исполнительного комитета.

УНП 600041227

Жыццялюбы

ТРАКТАРЫСТ У ХУСЦІНЦЫ,

або Як пенсіянерка з Каўшэлева праз 25 гадоў зноў села за руль

Пра такіх, як Ірына Крышталева, кажуць: «Каня на скаку (у нашым выпадку — трактар) спыніць». І паважаны ўзрост — Ірыне Івануўне ў канцы жніўня споўніцца 71 — тут не пераходзіць. 18 гадоў адпрацавала яна на трактары ў мясцовай гаспадарцы. За добраўмысленую працу ў свой час адзначана ў раёне жанчына-трактарыстка адзнакамі Працоўнай Славы II і III ступені. У скарбонцы ўзнагарод бабы Ірыны — і ордэн Матці. Як удалося ўгаварыць дзяцей застацца пры доме, які існуе рэзюпт трывалга шлюбу — пра ўсё гэта і не толькі была трактарыстка расказала чытачам «Звязды».

СТАР 4

ТАРЫФНАЯ СТАЎКА ПЕРШАГА РАЗРАДУ ПАВЫШАЕЦЦА ДА BR225 ТЫС.

Тарыфная стаўка першага разраду павышана ў Беларусі з 1 верасня 2012 года да Br225 тыс. для аплаты працы работнікаў бюджэтных арганізацый і іншых арганізацый, якія атрымліваюць субсідыі, работнікі якіх прыраўнаныя па аплаце працы да работнікаў бюджэтных арганізацый. Такое рашэнне змешчана ў пастанове Савета Міністраў ад 20 жніўня гэтага года № 769, паведамляе БЕЛТА ў прэс-службе беларускага ўрада.

Гэта ўжо трэцяе павышэнне тарыфнай стаўкі першага разраду ў гэтым годзе: папярэднія павышэнні былі з 1 студзеня — да Br200 тыс. і з 1 мая — да Br210 тыс. Пастанова ўрада № 769 таксама ўстанаўлівае карэкціруючы каэфіцыенты да разлічаных па Адзінай тарыфнай сетцы работнікаў Рэспублікі Беларусь тарыфных ставак (акладаў) работнікаў бюджэтных арганізацый, якія тарыфікуюцца 1-27 разрадамі, у памерах 3,50-1,00.

Міністэрству працы і сацыяльнай абароны неабходна ва ўстаноўленым парадку ўвесці карэкціруючы каэфіцыенты да тарыфных ставак (акладаў) бюджэтных арганізацый. Рэспубліканскія органы дзяржаўнага кіравання, мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы, кіраўнікі бюджэтных арганізацый абавязаны забяспечыць пераарыентацыю заробнай платы работнікаў у адпаведнасці з устаноўленай гэтай пастановай тарыфнай стаўкай першага разраду і каэфіцыентамі АТС з улікам карэкціруючых каэфіцыентаў.

ЗАМОЖНЫМ ТУРЫСТАМ СТАНЕ ПРАСЦЕЙ НАВЕДВАЦЬ БЕЛАРУСЬ

Плацежныя тэрміналы Беларускабанкі цяпер будуць прымаць карткі American Express

Учора БПС-Ашчадбанк і Беларускабанк падпісалі пагадненне, у межах якога апошні забяспечыць абслугоўванне карткі American Express у арганізацыях гандлю і сэрвісу (у тым ліку і ў інтэрнэце). Нагадаем, што пагадненне аб тым жа паміж кампаніяй American Express і БПС-Ашчадбанка было падпісана год таму.

Праект дазволіць значна пашырыць сетку прыёму карткі American Express у Беларусі. Сёння эквівалентная сетка Беларускабанкі і БПС-Ашчадбанка аб'ядноўвае практычна 20000 гандлёвых аб'ектаў, у якіх усталявана каля 30000 плацежных тэрміналаў.

Ілья Шаланкі, намеснік старшыні праўлення ААТ «ААБ Беларускабанк», пасля падпісання дакумента заявіў, што «гэта знакавае пагадненне, бо любяць партнёрыя пагадненні паміж найбуйнейшымі банкамі накіраваны ў першую чаргу на развіццё сэрвісу, на з'яўленне дадатковых магчымасцяў для трымальнікаў пластыкавых карткі». Супрацоўніцтва двух банкаў адносна абслугоўвання трымальнікаў пластыкавых карткі пачалося яшчэ ў 2005 годзе, калі пачалося абслугоўванне кліентаў на бескасінай аснове ў банкаматных сетках абодвух банкаў. «Сённяшняе пагадненне — этап новага супрацоўніцтва, якое даць магчымасць трымальнікам карткі American Express карыстацца тэрмінальнымі сеткамі нашых банкаў. Беларускабанк — гэта лідар банкаўскага рынку. Мы займаем 55% рынку ў гандлёвым эквіваленту. Я думаю, што для кампаніі American Express мы вельмі цікавыя як партнёры. А для трымальнікаў карткі (якія з'яўляюцца часцей за

ўсё грамадзянамі замежных дзяржаў) — гэта магчымасць прыязджаць у Беларусь з турыстычнымі мэтамі. Акрамя таго, мы спадзяёмся, што пагадненне будзе спрыяць больш актыўнаму развіццю сістэмы безнаўных разлікаў у цэлым», — выказаў меркаванне прадстаўнік Беларускабанкі. Алег Баракдо, намеснік старшыні праўлення ААТ «БПС-Ашчадбанк», таксама пацвердзіў, што «фокус накіраваны на сферу турызму і забавлення». Але пашырэнне сеткі тэрміналаў, якія здыюць прымаць American Express, паспрыяе развіццю і пазнавальнага, і дзелавога турызму ў Беларусі. American Express, па словах Алега Баракдо, будзе раз-

ДАРЭЧЫ

З 1996 года кампанія American Express прытрымліваецца стратэгіі прадастаўлення сваёй сеткі эквіваленту і партфелю карткавых прадуктаў змітантам, якія з'яўляюцца трэцімі бакамі па ім сваёй. Выкарыстоўваючы сваю глабальную інфраструктуру і прыцягальны брэнд, American Express значна пашырыла сваю міжнародную філіяльную сетку. Зараз кампанія мае 129 партнёраў на 129 рынках свету.

ЦЫТАТА ДНЯ

Сяргей ЛЕБЕДЗЕЎ, старшыня Выканкама — выканаўчы сакратар Садружнасці Незалежных Дзяржаў:

«Правадзімая ў Беларусі выбарчая кампанія на выбарах дэпутатаў парламента саюзнай і адзінай дэмакратыі ў рэспубліцы. Шмат навацый, прынесеных у выбарчы працэс, робяць яго больш дэмакратычным і забяспечваюць права грамадзян Беларусі на свабоднае волевыяўленне».

НАДВОР'Е СЁННЯ

Брэст	+ 29°
Віцебск	+ 18°
Гомель	+ 21°
Гродна	+ 23°
Магілёў	+ 19°
Мінск	+ 24°

Курсы замежных валют, устаноўлены НБ РБ з 22.08.2012 г.

Долар ЗША	8330,00 ▲
Еўра	10330,00 ▲
Рас. руб.	260,50 ▲
Укр. грыўня	1027,63 ▲

віваць нашу гандлёвую сетку ад свайго імя на ўнікальных прававых падставах. Ірына Бялова, дырэктар па развіцці бізнесу GNS, генеральны дырэктар ЗАТ «Амерыкан Экспрэс Трэвел Сэрвіс Усход» кажа: «Гэта выдатная навіна для прадпрыемстваў Беларусі, паколькі яшчэ больш зольнасць з іх будзе мець магчымасць абслугоўваць трымальнікаў American Express, якія вызначаюцца вялікай пакупніцкай здольнасцю, з'яўляюцца вельмі зможнымі людзьмі. Знак American Express на дзвярах прадпрыемстваў гандлю і сэрвісу — гэта прэстыж. І мы разглядаем рынак Беларусі як вельмі перспектывны».

Між іншым, днём была зроблена першая транзакцыя на сайце «Белавія» па безнаўным набыцці білета па карце American Express. Спадзяёмся, што новае пагадненне павялічыць колькасць транзакцый. Асабліва значны рост і можа назірацца праз пачатак года падчас чэмпіянату свету па хакеі. Тым больш, што, магчыма, да двух банкаў паступова будуць далучацца і новыя партнёры.

Уладзіслаў КУЛЕЦКІ.

ХРОНІКА АПОШНІХ ПДЗЕЙ

АБАМА НАЗВАЎ УМОВУ ўВАРВАННЯ ЗША ў СІРІЮ

ЗША могуць пачаць ваенную аперацыю ў Сірыі, калі мясцовыя ўлады пачнуць прымяняць хімічную зброю супраць мірнага насельніцтва. Такую заяву зрабіў на прэс-канферэнцыі прэзідэнт ЗША Барак Абама. «У тым выпадку, калі намі будзе выяўлены факт выкарыстання зброі масавага знішчэння супраць мірных грамадзян Сірыі або перасоўвання ЗМЗ войскамі Асада, гэта ўнёсе змяненне ў нашу палітыку адносна гэтай краіны», — сказаў амерыканскі прэзідэнт, падкрэсліўшы, што зараз «гэтая магчымасць не разглядаецца».

У ВЫНІКУ ТЭРАКТУ ў ТУРЦЫІ ЗАГІНУЛІ 8 ЧАЛАВЕК

Як мінімум восем чалавек сталі ахвярамі выбуху бомбы ў турэцкім горадзе Газіантэпе, недалёк ад мяжы з Сірыяй, паведамляюць інфармагенцтвы. Выбухнуў аўтамабіль, які перавозіў аўтамабіль, прыпаркаваны каля паліцэйскага участка ў цэнтры горада. Бомба, закладзеная ў аўтамабіль, была прыведзена ў дзеянне з дапамогай пульту дыстанцыйнага кіравання. Хвалямі знішчаны транспартныя сродкі, сярэд якіх пасажырскі аўтобус і мікрааўтобус. Як адзначаюць СМІ, тэркт быў накіраваны супраць турэцкіх праваахоўнікаў.

ЯБЛЫЧНАЯ ЛУПІНА ДАПАМАГАЕ ў БАРАЦЬБЕ З ГІПЕРТАНІЯЙ

Чарговую карысную ўласцівасць лупіны яблыкаў устанавілі канадскія навукоўцы. Яблычкая лупіна ўтрымлівае істотна больш хімічных элементаў, карысных для здароўя чалавека, чым мяккае гэтага садавіны. Як даказалі навукоўцы з Сельскагаспадарчага каледжа ў канадскай правінцыі Новая Шатландыя, гэтыя рэчывы нармалізуюць артарыяльны ціск. У яблычнай лупіне ў шэсць разоў больш чым у мяккай, змяшчаецца флаванойд — фенольных злучэнняў, здольных змяняць актыўнасць шматлікіх ферментаў абмену рэчываў. Акрамя таго, лупіна валодае больш высокім узроўнем антыаксідантаў.

ПАДРАБЯЗНАСЦІ

ТРЭЦЬ ЦЫГАРЭТ У ЛІТВЕ — КАНТРАБАНДНЫЯ

Каля 30% выпаленых у Літве цыгарэт — кантрабандныя, лічыць галоўны эксперт Інстытута свабоднага рынку Літвы Вітаўтас Жукаўскас. А аўтаматальнае паліва, якое ўвозіцца ў Літву нелегальна, можа, каля 15-20% ад усяго рынку, паведамляюць інфармагенцтвы.

Кантрабанда ў Літве распаўсюджана ў асноўным срод тавараў, якія абкладаюцца акцызамі, — цыгарэт, моцных алкагольных напой і паліва, акцызны падатак на якія складае, адпаведна, каля 78%, 63% і 49% ад канчатковага кошту гэтых тавараў. У Беларусі і Расіі акцызы на гэтыя тавары нашмат ніжэй.

На думку эксперта Інстытута свабоднага рынку, высокі ўзровень ценевой эканомікі ў Літве абумоўлены нізкім узроўнем жыцця, геаграфічным становішчам: Літва бліжэй да тых краін, у якіх акцызныя падаткі нашмат ніжэй, больш высокі ўзровень карупцыі, памяркоўнае стаўленне насельніцтва да кантрабанды. Апытанне паказала, што 61% рэспандэнтаў схільны апраўдваць кантрабанда і яе спажыванне.

КОРАТКА

Камбайнер Міхаіл Саладуха з агракамбіната «Ждановічы» Мінскага раёна намалаціў 6 тыс. 384 т збожжа, стаўшы абсалютным рэкордсменам уборачнай кампаніі апошніх гадоў у краіне.

У праекце Канцэпцыі дзяржаўнай жыллёвай палітыкі Беларусі на 2012—2015 гады прадугледжана ў 2013 годзе пабудова 6,5 млн кв.м агульнай плошчы жылля, у тым ліку 2,5 млн кв.м з дзяржаўнай падтрымкай. Паводле прагнозаў, разліковы паказчык сярэднегадавага кошту 1 кв.м жылля, што будзецца з дзяржаўна-падтрымкай, у наступным годзе вызначаны на ўзроўні Br4,6 млрд.

У студзені—ліпені гэтага года інспекцыяй Міністэрства па падатках і зборах горада Мінска праведзена 1 тыс. 636 пазапланавых тэматычных аперацыйных праверак, іх рэзультатнасць — 100 працэнтаў. Па выніках гэтых праверак з ценявога абароту выключаны таварна-матэрыяльныя каштоўнасці і грашовыя сродкі на агульную суму Br28,8 млрд. У даход дзяржавы накіравана маёмасць на агульную суму Br4,7 млрд.

У Рэспубліканскім гідрметэацэнтры папярэджваюць аб неспрыяльных метэаза'ях. Бліжэйшай ноччу месцамі па ўсходзе Віцебскай і Магілёўскай абласцей на глебе чахаюцца слабыя замарозкі да нуля — мінус 1 градуса.

ЧЫМ ВАМ ЗАПОМНІЎСЯ ДЗЕНЬ, КАЛІ ВАША ДЗІЦЯ ПАЙШЛО ў ПЕРШЫ КЛАС?

Любоў ІШЧАНКА, вядучы спецыяліст фармацэўтычнага прадпрыемства, часова працуе ў Маскве:

— Да дня, калі мой сын ішоў у першы клас, мы рыхтаваліся і маральна, і матэрыяльна. Разам выбіралі партфель, сшыткі, касцюм. Я таксама думала, што апраўдуць, збіраючыся суправаджаць сына, і выбрала ў выніку строга касцюм. Таму мы былі з ім у адным стлі. Купілі прыгожы букет для першай настаўніцы. Прысутнічала і хваляванне: як складуцца адносіны з аднакласнікамі, хто будзе настаўніцай, бо першы настаўнік павінен быць самым лепшым, каб дзіця палюбіла школу... Я нават узяла выхадны дзень за свой кошт, каб у такі адказны момант быць побач з сынам. Пасля ўрачыстай лінейкі і фотасесіі мы пайшлі дадому есці сакавіты кавун. Цяпер у нас традыцыя — на 1 верасня абавязкова купляць кавун.

Аляксей СЯЛІЦКІ, начальнік РЭС Стаўбюўскага раёна:

— Я памятаю, што дзень, калі мая дачка ішла ў першы клас, быў сонечным. Раніцай мы разам з жонкай пачалі збіраць яе ў школу. Дачушка з задавальненнем апранулася, узяла свой вялікі букет, і мы разам накіраваліся ў школу. З аднаго боку, я хваляваўся, а з іншага, быў упэўнены ў ёй і яе здольнасцях. У дзіцячым садку ў Алесі была выхавальніца, якая навучыла дзіця павязе, дабрыні і любові да людзей, якія знаходзяцца побач. А што тычыцца вучобы, то пісаць, чытаць і лічыць на той час наша дзіцячка таксама умела. У школе нас сустрэла першая настаўніца — добрая і разумная жанчына. Яна павяла дзіця ў лінейку, а потым яны адправіліся ў доўгае падарожжа па краіне ведаў.

Наталія ФАЛЕВІЧ, псіхолог прыёмніка-размеркавальніка для неапаўнаважэнных УСХ Мінбелвыканкама:

— На той час я сама працавала ў школе, куды павінен быў прыйсці мой сын. Год мы чакалі, каб трапіць у клас да настаўніцы, якую выбіралі, бо аўтарытэт таго чалавека, які вучыць, вельмі важны, як і падтрымка мамы з татам. Я ведала, што прымае маё дзіця, таму не хвалявалася. Той дзень у нас прайшоў без прыгод. Сын таксама быў вельмі спакойным. І я ім ганарылася ў той момант.

Падрыхтавала Алена ДРАПКОВА.

«У БЕЛАРУСІ НЕАБХОДНА ПРАДОЎЖЫЦЬ СТВАРЭННЕ СУЧАСНЫХ МАЛОЧНАТАВАРНЫХ КОМПЛЕКСАЎ»

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

«Але некаторыя хочучы мае патрабаванні спрасціць і дадаць адно звяно, якое каштуе грошай, пакінушы малочнатаварныя фермы з даенным у малакаправод. Але гэта не тая якасць малака, патрэбна даільная зала. Як мадэрнізаваць фермы, мы ўбачылі», — адзначыў кіраўнік дзяржавы.

«Спадзяюся, што сённяшняе мерапрыемства, у выніку якога мы адзін аднаго пачулі і зразумелі, падавядзе рахунак у спрэчках: якімі быць у перспектыве малочнатаварным комплексам. Тое, што мы робім, гэта не самамэта, гэта напружанае работа», — лічыць Прэзідэнт. На яго думку, адкладаць гэту работу нельга. «Той, хто б'яжыць хутчэй, той выйграе. А нас час падганяе, таму што, калі мы будзем працаваць у рамках СГА, у якію ўжо ўступае Расія, нам давядзецца канкуруйраваць з вядучымі световымі фірмамі. Каб выжыць і быць канкурэнтамі ў гэтай барацьбе, трэба мець добрае і якаснае малако», — адзначыў Аляксандр Лукашэнка.

У якасці станоўчага прыкладу, як трэба працаваць і мадэрнізаваць жывёлагадоўчую галіну, Аляксандр Лукашэнка прывёў кіраўніка агракамбіната «Ждановічы» Рыгора Чуйко, які прымяняе сучасныя тэхналогіі і будзе прымяняць на новых комплексах робатаў: «Чалавек прад'юльце павышаныя патрабаванні да умоў працы».

Прэзідэнт прадоўжыў: «Я ад вас патрабаваў і патрабую — мы павінны ў кожнай гаспадарцы ўвесці па аднаму малочнатаварнаму комплексу, мадэрнізавашы старою ферму або пабудавашы новую». Малочнатаварныя комплексы могуць быць трох відаў — прыкладна на 600, 800 або 1000 галоў. Што датычыцца малакаправодаў, то яны, вядома, яшчэ застануцца, і не адзін год. Але ўжо ў гэтым годзе трэба адыходзіць ад даення ў ведры. Аляксандр Лукашэнка запатрабаваў, каб перш за ўсё мадэрнізавалі старыя фермы. Ён падкрэсліў, што асноўная мэта гэтай сустрэчы з кіраўнікамі абласцей і іх намеснікамі, якія адказваюць за пытанні сельскай гаспадаркі, — прыйсці да агульнай думкі. «І мы сшыліся на думцы — усё ведаючы, што рабіць», — дадаў кіраўнік дзяржавы.

Разам з тым ёсць праблемы ў Віцебскай і Гомельскай абласцях. «Спадзяюся, што ў Гродзенскай, Магілёўскай і Брэсцкай абласцях гэтых праблем няма. Мінская вобласць аяцала мінуць гэтыя праблемы. Гэта будзе проста падзвіг для кіраўніцтва Мінскай вобласці, калі яны зробіць так, як дамовіліся, — скажаў кіраўнік дзяржавы. — Трэба віцэ-прэм'еру Міхаілу Русаму разам з прэм'ер-міністрам разабрацца і паглядзець, што трэба дадаткова зрабіць, каб выканаць задачу ў гэтых абласцях». Паводле слоў Прэзідэнта, задача павінна быць выканана, тады можна быць упэўненым у мадэрнізацыі па ўсёй краіне малочнатаварных ферм у комплексы.

Як перакананы Аляксандр Лукашэнка, неабходна ісці менавіта гэтым шляхам і хуткімі тэмпамі рабіць мадэрнізацыю ў жывёлагадоўлі. «Трэба будзе рабіць сёння тое, што трэба не заўтра, а пасляўтра. Трэба жыць пасляўтрашнім днём. І для гэтага ёсць усё — будматэрыялы, абсталяванне, неабходныя кадравы патэнцыял. Грош чына тады нам, калі мы не выканаем гэту задачу», — падкрэсліў ён.

БЕЛТА.

СЯРГЕЙ МАРТЫНАЎ УЗНАГОРОДЖАНЫ ОРДЭНАМ АЙЧЫНЫ ІІІ СТУПЕНІ

За шматгадоваю працу ў галіне знешняй палітыкі, плённую дзейнасць па развіцці міжнародных адносін, умацаванні аўтарытэту Рэспублікі Беларусь на міжнароднай арэне Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка ўзнагародзіў Сяргея Мартынава ордэнам Айчыны ІІІ ступені. Аднаведны ўказ кіраўнік дзяржавы падпісаў 20 жніўня.

Прэс-служба Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

■ Хутка ў школу

ЯКІ ЁН, ПАРТФЕЛЬ ПЕРШАКЛАСНІКА?

ДЗЕЦІ-сіроты, дзеці з малазабяспечаных і шматдзетных сем'яў і сем'яў, якія аказаліся ў цяжкай жыццёвай сітуацыі, не засталіся без увагі і падтрымкі. Больш за 1 млрд рублёў сабралі ўдзельнікі акцыі «Падары радасць дзецям», што працягваецца на Мішчыне. У тым ліку, 60 млн рублёў пайшло выхаванцам сацыяльна-педагагічных устаноў і устаноў спецыяльнай адукацыі. Пра гэта паведамлілі «Звяздзе» ва ўпраўленні адукацыі Мінскага аблвыканкома.

Раённымі аддзеламі адукацыі падрыхтаваны і разасланы пісьмы ў арганізацыі і на прадпрыемствы па месцы работы бацькоў, чые дзеці знаходзяцца ў сацыяльна небяспечным становішчы. У іх утрымліваецца просьба — аказаць бацькам разавую дапамогу для падрыхтоўкі непаўналетніх да школы. Разам з тым, самі бацькі праінфармаваны пра магчымасць атрымання адраснай і гуманітарнай дапамогі ў тэрытарыяльных цэнтрах сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва. Акрамя таго, у рэгіёнах вобласці таксама праходзяць акцыі па падрыхтоўцы дзяцей у школу. Прынамсі, у Нясвіжскім раёне такая, як «Школьная ўдача». Падчас яе індывідуальныя прадпрыемальнікі робяць зніжкі для вышэйпералічаных катэгорый дзяцей на школьныя прылады, адзенне, абутак. Акцыя «Партфель першакласніка» мае мэту дапамагчы шматдзетным і малазабяспечаным сем'ям сабраць дзяцей да новага навучнага года. Усе ахвотныя прыняць у ёй удзел могуць пакінуць у магазінах «Універмаг», «Кніжны свет», «Дзіцячы свет» падарункі першакласнікам. А яшчэ лепш, калі яны будуць суправаджацца запіскамі з шэрымі пажаданнямі малым. Вышаванні будуць зачытаны адрасатам падчас урачыстага ўрачуння школьных камплектаў.

Варта зазначыць, што і ў Дзяржынскім раёне не пакінулі бацькоў сам-насам са сваімі праблемамі. У прыватнасці, тут дапамогу атрымваюць выхаванцы з 47 апякунскіх, 31 прыёмнай сем'яў і 4 дзіцячых дамоў сацыяльнага тыпу.

Паводле папярэдніх звестак, сёлета ў школы Мінскай вобласці прыйдзе больш за 137 тысяч дзяцей, у тым ліку 14 тысяч першакласнікаў.

Ташыяна ЛАЗОВСКАЯ.

МІНГАРВЫКАНКАМ БУДЗЕ ПРЫМАЦЬ САМЫЯ ЖОРСТКІЯ МЕРЫ ПА ФАКТАХ ПАБОРАЎ У СТАЛІЧНЫХ ШКОЛАХ

Пра гэта паведаміў намеснік старшыні Мінгарвыканкама Ігар Карпенка. «Калі выявім факты, што бацькоў прымусіваюць збіраць сродкі, дзекі наогул на непрадуманых мэты, або настаўнікі, адміністрацыя школы адыгрываюцца неяк на дзецях, чые мамы і таты адмовіліся здаваць грошы, то будзем прымаць самыя жорсткія меры да такіх кіраўнікоў і педагогаў», — падкрэсліў ён.

Сёння ў школах дзейнічаюць бацькоўскія камітэты, апякунскія саветы, адкртыя спецыяльныя рахункі для збору пэўных ахвяраванняў, у тым ліку і ад бацькоў. «Вядома, з боджэту выдзяляюцца грошы на патрэбы устаноў адукацыі, але тут ёсць прыярытэты, — заўважыў намеснік старшыні гарвыканкама. — Бацькі сумесна са школай павінны вызначыць, што яны хочучы зрабіць і для чаго. Напрыклад, прапануючы закупіць нейкія дадатковыя сродкі адукацыі. Справа патрэбная. Але ўсё павінна быць у рамках разумнага і рабіцца добраахвотна. Ніякай «абавязалаўкі!»».

Па словах І. Карпенкі, любою добрую ідэю можна давесці да абсурду. «Мяне здзіўляе, калі бацькі прымаюць рашэнне скідацца на 400 еўра, каб арганізаваць сваім дзецям выпускны вечар у Палацы Рэспублікі. Гэта непатрэбнае рашэнне. Надарна выкінулі б урачыстасць і ў сценах роднай школы, прычым з найменшымі выдаткамі, — лічыць ён. — Да таго ж дзіця толькі скончыла 11 класаў, нічога незвычайнага ў жыцці не зрабіла, каб з такой палезнасцю святкаваць. Калі сустракаюся з маладымі людзьмі, заўсёды кажу: самы шчаслівы рубель — зароблены ўласнай працай. Тады яго пачынаеш цаніць».

«Мінск-Навіны»

■ Ва Урадзе

МІХАІЛ МЯСНІКОВІЧ ЗАПАТРАБАВАЎ ПАСКОРЫЦЬ МАДЭРНІЗАЦЫЮ БЕЛАРУСКІХ ПРАДПРЫЕМСТВАЎ

ПРЭМ'ЕР-міністр Беларусі Міхаіл Мясніковіч запатрабаваў паскорыць мадэрнізацыю беларускіх прадпрыемстваў. Аднаведную задачу ён агучыў учора на пасяджэнні прэзідыума Саўміна, дзе разглядалася гэта пытанне, перадае БЕЛТА.

Істотнае павышэнне прадукцыйнасці працы немагчыма на старых магутнасчях і са старымі падыходамі, падкрэсліў прэм'ер-міністр. Патрэбны новыя вытворчасці, новая высокакавалідная прадукцыя. «Для гэтага трэба шмат будаваць, рэканструаваць, весці тэхнапраграмаванне, прыцягваць інвестыцыі і разам з гэтым разумна распараджацца

ўласнымі сродкамі», — падкрэсліў ён.

«Сёння не ўсе міністэрствы, прадпрыемствы і арганізацыі спраўляюцца з пастаўленымі задачамі. Шэраг з іх расходуюць ўласныя сродкі і сродкі інавацыйных фондаў неэфектыўна. Калі гаварыць аб мадэрнізацыі, невысокіх паказчыках, то тут я хацеў бы звярнуць увагу не толькі на сухія лічбы, але і работу кадраў, — заявіў Міхаіл Мясніковіч. — Трэба прызначыць, што патрэбнага ўзроўню адказнасці сёння ў нас няма, і работа шэрагу прадпрыемстваў і рэгіёнаў пакуль не адпавядае патрабаванням, якія ставіць кіраўнік дзяржавы і само жыццё».

Кіраўнік урада нагадаў аб тым, што ў лютым гэтага года Савет Міністраў даручыў усім кіраўнікам дзяржоргану завяршыць у месячны тэрмін прыняц-

це неабходных кіраўніцкіх рашэнняў па мадэрнізацыі дзюэчых і стварэнні новых рабочых месц, каб да 2015 года выйсці на \$60 тыс. выручкі на аднаго працуючага. Гэта даручэнне не было выканана. У маі чарговы раз была пастаўлена задача мець план мадэрнізацыі па кожным прадпрыемстве. Аднак чаканага выніку пакуль не атрымана.

У якасці прыкладу Міхаіл Мясніковіч прывёў арганізацыі камунальнай уласнасці, 70 працэнтаў з якіх не выконваюць уласныя бізнес-планы. Аўтсайдарамі ў гэтых пытаннях сталі Брэсцкі, Віцебскі, Гродзенскі аблвыканкамы. Нездавальняючая сітуацыя адзначана і ў Мінпраме, дзе не дайшлі належным чынам да кожнага прадпрыемства, канстатаваў ён. За студзень—ліпень бягучага года

тэмпы прамысловай вытворчасці склалі 104,9 працэнта пры заданні 106,5 працэнта. Замежныя інвестыцыі на чыста ў аснове прыцягнута ўсяго \$60 млн. Прэм'ер-міністр звярнуў увагу таксама на недахопы ў рабоце і іншых міністэрстваў і ведамстваў, у тым ліку Мінбудархітэктуры, канцэрнаў «Беллеснапеперам» і «Беллегтрам». Крытыкаваліся і асобныя рэгіёны.

Аналізуючы сістэмныя недахопы, што дапускаюцца міністэрствамі і ведамствамі, а таксама арганізацыямі, Міхаіл Мясніковіч адзначыў, што не ўсюды ёсць бізнес-планы мадэрнізацыі, а калі і ёсць, то ненапружаны або не выканваюцца. Ёсць недахопы і ў рабоце кадраў, якія шмат у чым працуюць фармальна, бюракратычна. Прыняжаны патрабаванне і

адказнасць службовых асоб. «Лічу, што мы сёння павінны прыняць рашэнні, якія абавязалі б выканаўчую вертыкаль прыняць неабходныя бізнес-планы мадэрнізацыі па кожнай арганізацыі літаральна да 1 верасня», — заявіў Міхаіл Мясніковіч. Выкананне гэтай задачы вельмі важна для таго, каб упэўнена увайсці ў наступны год і выканаць запланаваныя паказчыкі: прырост ВУП у 2013 павінен склаці 8,5 працэнта, экспарт тавараў і паслуг — 15 працэнтаў.

Асабліваю увагу Міхаіл Мясніковіч удзяліў важнасці распрацоўкі і рэалізацыі ў Беларусі інвестыцыйных праектаў. Дзяржава гатова аказаць падтрымку ў іх выкананні. Аднак пакуль добра прапрацаваныя інвестпраекты на наступны год недастаткова.

АБЗАЦ

▲ Двое брастаўчан увезлі ў Беларусь больш за 600 тыс. падробленых долараў. Як высветліла следства, фальшывая валюта (купюры па 100 долараў) увезена з Польшчы сёлета ў Красавіку. Частка падробленых грошай патрачана на пакупку сотавых тэлефонаў у інтэрнэт-крамах. Зламшчыні арыштаваны. Праваахоўнікі рэкамендуюць грамадзянам купляць валюту толькі ў банках, а за тавар разлічвацца беларускімі рублямі.

▲ У В. Палужыя Карэліцкага раёна «Масквіч», за рулём якога знаходзіўся 43-гадовы кіроўца, ехаў увечары па вуліцы і ўрэзаўся ў няспраўны камбайн «Ліда», што стаўля ў праезнай частцы ў сустрэчным кірунку. Пры сутыкненні двух транспартных сродкаў даў аўтамабіль аказаўся зрэзаным. Кіроўца атрымаў сур'ёзныя траўмы і памёр па дарозе ў бальніцу. Па сведчанням відэаочыяў, камбайн быў пазначаны адпаведнай светлавой сігналацыяй. Прычыны, па якіх аўтамабіліст не заўважыў перашкоды, высвятляюцца.

▲ 13 выпадкаў клешчавага энцэфаліту зарэгістраваны ў Лідскім раёне з 11 на 20 жніўня. Сярод заражаных — чадвёра дзяцей. Хворыя шпіталізаваны ў інфекцыйнае аддзяленне Лідскай ЦРБ. Яны выявіліся, усе выпадкі захворвання звязаны з ужываннем сырага малака ад трох коз, гаспадары якіх таксама захварэлі і шпіталізаваны. Усе, хто ўжываў малако ад гэтых жывёл, знаходзяцца пад назіраннем медыкаў. Колькасць людзей, якія захварэлі на клешчавы энцэфаліт, вырасла ў Беларусі з 18 да 31 выпадку, а колькасць хворых на клешчавы брэліз — на 37,1%.

ПОЎНЫ АБЗАЦ

▲ Звяркі-паліцэйскія раздавалі цукеркі на свяце горада ў Рызе. Супрацоўніку паліцыі ў касцюма бобра і ката можна было ўбачыць у розных месцах сталіцы Латвіі. «Так, мы сапраўды працуем у паліцыі», — расказаў «бобёр» журналістам і паказаў пагоны з зоркай маёра. Паліцэйскія фатаграфавалі з усімі ахвотнымі, а затым шмодра наспіалі людзям фірмовыя цукеркі. На фанціку красавяў надпіс «Latvijas valsts policija» і былі пазначаны тэлефоны для выкліку экстраннай службы. Які аказалася, паліцэйскія працуюць у адзеле па папярэджанні злачынстваў сярод няпоўнагадовых. Іншыя паліцэйскія на свяце было не шмат.

Паводле паведамленняў карэспандэнтаў «Звязды» і інфармагенцтваў.

■ Ліга чэмпіёнаў

САМЫ ВАЖНЫ КРОК

Для БАТЭ настаў час зрабіць гэтым летам самы важны крок. Якім ён будзе — упэўненым ці кволым, — пакажа час. Аднак, безумоўна, кожны бальшычк жадае, каб барысаўчане ўпэўненым хадом увайшлі ў групувую стадыю Лігі чэмпіёнаў. Між іншым, хлопцы Віктара Ганчарэці (на фота) ўжо двойчы былі ў кампаніі мацнейшых клубаў Еўропы. Спадзіёмся, што і чарговае еўракубкавае восень для барысаўчан будзе афарбавана ў «лігачэмпіёнскія» колеры.

Фота: Навіны БУБАЧ

вядомага ў мінулым паўабаронца мадрыдскага «Рэала» і міланскага «Інтэра» Санцьяга Салары. Сёлета «Хапаэль» выдатна выступае ў кваліфікацыі Лігі чэмпіёнаў. Спачатку яны перамаглі славацкую «Жыліну», а пасля — багаты бакінскі «Нефтчы». Аднак, нягледзячы на гэта, дэбютант з Кі'ят-Шмоны — не той апанент, ад якога ў дасведчаных футбалістаў БАТЭ павінны пайсці дрыжкі па целе. Вольт клуба Анатолія Капскага дазваляе быць упэўненым у сабе, у сваіх сілах.

— Як заўважы, у нас прыўзняты настрой перад падобнымі матчамі, — на перадматчавай прэс-канферэнцыі адзначыў Віктар Ганчарэнка, галоўны трэнер БАТЭ. — Ёсць вялікае жаданне перааказаць. За выключэннем Дзмітрыя Багі, усе ў строі. Безумоўна, гэта дадае галаўнога болю трэнерскаму штабу. Але тая атмосфера, якая пануе зараз у камандзе, мяне ўсцешвае.

Тарас ШЧЫРЫ

■ Выбары

КРЭДЫТ ДАВЕРУ

ПЫТАННІ ўдзелу грамадскіх арганізацый і палітычных партый у падрыхтоўцы і правядзенні выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь абмеркаваны на пасяджэнні Мінскага абласнога каардынацыйнага савета грамадскіх аб'яднанняў і палітычных партый.

— У Мінскай вобласці на 17 дэпутацкіх месцаў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь вылучана 67 кандыдатаў. У тым ліку 30 чалавек ад палітычных партый: Камуністычнай партыі Беларусі, Аб'яднанай грамадзянскай партыі, Беларускай сацыяльна-дэмакратычнай грамады, партыі БНФ, Ліберальна-дэмакратычнай партыі Беларусі, Беларускай партыі вольных «Справядлівы свет». 22 кандыдаты збіралі подпісы грамадзян самастойна, 4-х чалавек накіра-

валі працоўныя калектывы. Члены акруговых выбарчых камісій чыпер вядуць праверку дакументаў, — паведаміла першы намеснік начальніка галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы Мінаблвыканкама Юлія Аскерка. Як адзначыў начальнік аддзела галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення аблвыканкама Вячаслаў Трэгубовіч, Жодзінскі гарадскі выканаўчы камітэт і ўсе райвыканкамы ўжо вызначылі месцы для размяшчэння агітацыйных матэрыялаў, для сустрэч кандыдатаў у дэпутаты з выбаршчыкамі і правядзення масавых мерапрыемстваў. Гэтыя рашэнні надрукаваны ў мясцовых сродках масавай інфармацыі і размешчаны на сайтах гар-і райвыканкамаў у раздзелах «Выбары - 2012». Тут можна будзе знайсці нарматыўныя акты, які прымаюцца як Цэнтрывыбаркам, так і на лакальным узроўні.

Разам з тым, ён выказаў упэўненасць, што члены каардынацыйнага савета унясуць

сваю лепту ў працэс назірання за ходам кампаніі, забеспячэннем галаснасці і празрыстасці выбараў.

На думку старшыні каардынацыйнага савета Марыі Худой, да вылучэння кандыдатаў у дэпутаты трэба падыходзіць вельмі адказна, вывучыць магчымасці кожнага, і самае галоўнае — стаўленне да людзей, іх праблем і патрэб. «Я лічу, што крэдыт даверу трэба адрацоўваць усё жыццё, не толькі вырашаць надзённыя пытанні, але і думаць на перспектыву», — адзначыла Марыя Мікалаевы.

Нагадаем, што рэгістрацыя кандыдатаў у дэпутаты закончыцца 23 жніўня. Пасля гэтага пачнецца перадвыбарчая агітацыя, якая будзе доўжыцца да 22 верасня ўключна. Асноўны дзень галасавання на парламенцкіх выбарах прызначаны на 23 верасня.

Ташыяна ГЕОРГІЕВА

ХТО РАЗВАРУШВАЕ СКАНДАЛ?

Кажны раз у выніку адпаведных стратэгіі і спецаператываў краіна і Пуцін адводзіліся ў бок ад развіцця.

Зараз арганізацыя наступная агенда для краіны — палітычнае праваслаўе. І ёсць усе падставы меркаваць, што гэта зноў робіцца з чуйнай падказкі Суркова. Нездарма аўракемы ім шмат гадоў галоўны аздавак «пусі» і іншая вычварная часткі сучаснага мастацтва галерэіст Марат Гельман падкінуў у інтэр'ю Бі-Бі-Сі «думку» аб тым, што «Расія рухаецца ў бок праваслаўнага Пакістана».

На думку Юрыя Крупнова, па скандалам з Pussy Riot — барацьба расійскіх груповак за тое, які праект адкажу на выклік габальнага крызісу будзе рэалізаваны ў бліжэйшы час. З палітычнага пункту гледжання гэтая барацьба арганізацыя ця барацьба за зрушэнне прэзідэнта Пуціна, для чаго патрэбна дыскрэдытацыя ўлады і царквы, якая і ажыццяўляецца праз такія востыя скандалы. Узорным у гэтым сэнсе з'яўляецца пераход часткі журналіскай, экспертнай і нават царкоўнай супольнасцёў на бок «абаронцаў» Pussy Riot. Напрыклад, былы вядомы «антываранжыст» Максім Шаўчонка ў нядзелю 19 жніўня выступіў у падтрымку не толькі ўдзельніц гурта, але і палітычнай апазіцыі наогул.

Усё гэта мае непасрэднае дачыненне да беларускай сітуацыі і беларускіх выбараў. Папершае, калі ацэнкі расійскіх аналітыкаў падаваюцца рэальнасцю, то патрэбу ўдакладнення той малюнка палітычнага поля, які мы стварылі ў папярэдніх артыкулах. Вастрыню барацьбы ў расійскім істэблішменце нельга прымяшчаць. Барацьба гэтая вядзецца вельмі жорстка, стаўкі ў ёй вельмі высокія (дарэчы, адна з гэтых ставак — лёс расійскай шэф-фавай нафты), і яна ў значнай ступені вызначае дынаміку знешняй палітыкі Масквы.

Пра-двоге, калі мы разгледзім больш падрабязна тое падабенства правакацыі, з якімі сутыкнуліся беларускія і расійскія ўлады ў 2012 годзе, то акажацца, што яны заснаваны на ідэнтычным механізме. І ў выпадку незаконна перасячэння беларуска-літоўскай мяжы, і ў выпадку акцыі Pussy Riot на самой справе адбыліся злачынствы, на якія ўлады павінны

былі рэагаваць. У абодвух выпадках гэтая рэакцыя не магла не быць жорсткай. У абодвух выпадках гэтая жорсткая рэакцыя не магла не выклікаць негатыўнага міжнароднага рэзанансу, які зрабіў жыццё адпаведных улад больш складаным. У абодвух выпадках правакацыі не скончыліся пасля саміх дзееўнаў і захоўваюць моцны разбуральны патэнцыял.

Можна дапусціць, што і арганізатарам гэтых дзвюх правакацыі з'яўляецца калі не адзін і той жа чалавек, то суб'екты, звязаныя адзін з адным. І гэтая сувязь паміж арганізатарамі, перш за ўсё, закранае адзінства мэты абедзвюх правакацыяў. Арганізатары спецаператываў зацкаўлены ў дыскрэдытацыі і дэстабілізацыі ўлады як у Беларусі, так і ў Расіі. Іншымі словамі, у прэзідэнтаў Беларусі і Расіі адзін і той жа вораг. Але гэты вораг мае доволі моцныя пазіцыі ў Маскве і мае магчымасць істотна ўплываць на знешнепалітычны курс расійскага кіраўніцтва.

У гэтых абставінах перад беларускім кіраўніцтвам пастаюцца вельмі складаныя задачы. Неабходна ўзмацніць адзінства і добрыя адносіны з Расіяй і ў той жа час — нанесці паражэнне тым сілам, якія ў значнай ступені кантраляюць знешнюю і ўнутраную палітыку Масквы. Беларуска-расійскія адносіны неабходна будаваць на платформе адзіных інтарэсаў развіцця дзвюх краін — на аднай антыкрызіснай інтэграцыйнай платформе, запрашаючы да супрацоўніцтва Польшчу і Украіну. Толькі такое палітычнае дзеянне дазволіць стварыць новую крыніцу легітымнасці ўлады ў названых дзяржавах.

Таму для новых беларускіх парламентарнаў наступныя восені і зіма будуць гарачыя. Пры належнай эфектыўнай дзейнасці яны могуць стаць галоўнымі памочнікамі вярхоўнай ўлады ў рэалізацыі антыкрызіснай стратэгіі. Але ж у сваіх намаганнях яны павінны мець магчымасць абапярцацца на аналітычных распрацоўках адпаведнага ўзроўню. А забяспечыць гэтую магчымасць — ужо задача для экспертнай супольнасці.

Юрый ЦАРЫК, палітычны аналітык, кіраўнік Грамадскага прэс-цэнтра Дома прэсы.

НАВІНЫ

ПАДЗЕЙ

ФАКТЫ

УВЕЧАРЫ ПРАПАЛІ МАЛЕНЬКІЯ ДЗЕЦІ. УСЁ СКОНЧЫЛАСЯ ДОБРА ТОЛЬКІ РАНИЦАЙ

У панядзелак увечары паступіла паведамленне, што каля вёскі Яськовічы Мінскага раёна прапалі дзеці...

— Было ўстаноўлена, што каля 21 гадзіны вечара 27-гадовае грамадзянка, якая зараз знаходзіцца ў водпуску па доглядзе за дзіцем да трох гадоў, адпусціла двух дзетак — 2009 і 2010 гадоў нараджэння, — пагуляць на вуліцы. Праз гадзіну жанчына зразумела, што тыя прапалі, — паведамлілі «Звяздзе» падрабязнасці здарэння ў цэнтры прапаганды і навучання пры Мінскім абласным упраўленні МНС. — На момант прапажы дзяцей маці знаходзілася ў доме, бацька ў двары рамантаваў аўтамабіль. Для пошукаў дзяцей былі прыцягнуты 15 адзінак тэхнікі, 86 работнікаў МНС і тры сабакі, а таксама 2 адзіны тэхнік і 30 супрацоўнікаў са службовым сабакам з Мінскага РВУС, 3 адзіны тэхнік і 100

22 жніўня
2012 г.
№ 17 (289)

ПРАБЛЕМА І РАШЭННЕ

Што на дне шклянкі?

У Стаўбцоўскім раёне змагаюцца з п'янствам усімі даступнымі сродкамі

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ

Не сакрэт, што апошнім часам п'янства набыло пагражальны маштаб, асабліва ў вёсках. Самае страшнае, што ад гэтага пакутуюць дзеці. Дрэнна, калі ў сям'і п'е бацька. Яшчэ страшней, калі да чаркі прызываюцца і маці. А пакуль вучоныя высвятляюць, што такое алкагалізм — хвароба ці заганыя прывычка, у Стаўбцоўскім раёне змагаюцца з антысацыяльнай з'явай усімі даступнымі сродкамі.

Напрыклад, у студзені гэтага года на чарговай сесіі райсавета дэпутаты прынялі рашэнне аб абмежаванні рэалізацыі моцных вінаў з садавіны і ягад, так званых «чарніла». Бясспрэчна, знаходзяцца і «добрамысліўцы» з мясцовых, у якіх можна набыць выпіўку ў любы час сутак. Але ахвотныя папоўніць свой сямейны бюджэт на чужым горы і дзіцячых слязах — на ўліку праваахоўных органаў і грамадскіх сарветаў.

— Нядаўна на пасяджэнні мы прааналізавалі прычыну росту правапарушэнняў у нашых вёсках. І прыйшлі да высновы, што агульную карціну соуюць крадзяжы. Цягнуць усё, што дрэнна ляжыць, з прыватных участкаў, дач, прыватных дамоў. Часта гэта дробязь — хатнія нарытоўкі на зіму, гародніна, сельскагаспадарчы інвентар, — распавядае старшыня Зямнаўскага сельсавета дэпутатаў Уладзімір Гарахавіч. — Зразумела, што нармальны чалавек не пойдзе дзеля гэтага на рызку. Як правіла, крадзяжы — справа рук тых, каму не хапае сродкаў на выпіўку. Таму сумесна з участковым міліцыянерам наведлі семі, дзе злоўжываюць спіртным, растлумачылі, што пагражае за украдзеную рэч. А заадно наведлі і тых грамадзян, якія былі заўважаны ў незаконнай рэалізацыі спіртных напойў.

Пры сельскім Савеце створаны савет грамадскага пункта аховы парадку, які займаецца прафілактыкай правапарушэнняў. Да яго падарэжаны, што праходзяць штомесяц, тут стварана рытуальна, выклікаюць парашальнікаў правапарадку, сямейных дэбашыраў. На асобным кантролі — семі, дзе бацька ці маці злоўжываюць спіртным. У кожным канкрэтным выпадку прымаецца рашэнне, якое бярэцца на кантроль. Напрыклад, тыя, хто па прапанове членаў савета пагадзіўся на лачное ад алкагалізму і прайшоў курс, прадастаўляюць даведку ад нарколага. Тым, хто змог з часова спыніцца, дапамагаюць знайсці працу. (Заканчэнне на 2-й стар. «МС».)

МАЛАКО ПРЫВАТНАЕ, СПРАВА ДЗЯРЖАЎНАЯ

УЛАСНЫ ПАДВОРАК

Фота Анатоля КЛЕШЧУКА.

Ілона ІВАНОВА

У сельскіх раёнах Магілёўскай вобласці шукаюць свае метады збору малака ў насельніцтва: над гэтым працуюць гаспадаркі, сельсаветы і нават прадрымальнікі. Галоўнае — эфектыўнасць, лічаць на месцах.

Бабруйскі варыянт

Бабруйскі раён — лідар па зборы малака ў насельніцтва. Тут найбольша колькасць кароў на прыватных падворках — звыш 1,5 тысячы, а колькасць прададзенага дзяржава малака летась наблізілася да амаль 4 тысячы тон.

— Так, у нас самы вялікі статак, але і арганізацыя працы мае значэнне, — каментуе старшыня Бабруйскага раённага Савета дэпутатаў Леанід Баркоўскі. — Яшчэ ў 2005 годзе ўсю працу па зборы малака ў людзей у нашым раёне перадалі сельсаветам.

У раёне шчыра прызнаюцца, што да гэтай «эпахальнай» падзеі мясцова ўлада ледзь адбівалася ад тэлефанаванняў з прэтэнзіямі па разліках — ад сялян, якія здаюць малака. Таму, вывучыўшы каштоўны вопыт калег у іншых рэгіёнах, у Бабруйскім раёне рызкнулі і

зрабілі па-новаму. Тады ж гаспадаркі перадалі бясплатна ў сельсаветы коней, фурманкі і прылады, прынялі на працу зборшчыкаў малака.

— Калі няма заўваг і хібаў, то старшыня сельвыканкама мае права палічыць аплату зборшчыку малака да 50%, і гэта стала вялікім стымулам працаваць адказна, — расказвае Леанід Андрэвіч. — Атрымалася, што зборак зборшчыка малака стаў нават большы за калгасны, і гэта прыцягнула на працоўныя месцы прыстойных людзей і станоўча адбілася на якасці прадукцыі.

Акрамя гэтага, у калгасах заўсёды лічылі, што збор малака ў насельніцтва — гэта не самая важная для іх справа. І тут іх не папрануць, таму што сапраўды перад сельскагаспадарчымі прадрымальнікамі стаяць буйныя задачы. Між тым, сельсаветы якраз маюць на мазе падтрымліваць прыватных падсобных гаспадаркі. Гэта іх праца, таму вырашэнню пытанняў па зборы малака тут надаюць вялікую ўвагу.

— На гэта ёсць і адпаведныя сродкі, — падкрэслівае Баркоўскі. — Напрыклад, на пачатку года на рахунак засталася 90 мільёнаў рублёў, ад аплаты малочнага заводу за збор і дастаўку малака, так што хапае і на каня, і на рамонт колаў, і на ўсё астатняе. Безумоўна, збор малака — гэта клопат, але ён дае грошы. «Разлікі з народам свечасовыя» — гэта

цвёрдае правіла сельсаветаў у Бабруйскім раёне. Прычым тут, паводле сучасных паведаў, адышлі ад наяўных грошай, а адраўляюць іх або паштовымі пераводамі, або на разліковыя рахункі ў банках.

— Людзі сапраўды атрымліваюць прыстойна: летась здатчым малака заплацілі каля 3 мільярдаў рублёў! — інфармуе кіраўнік дэпутатаў... — Добрая капейчына, ці не так? Скажу з уласнага вопыту: карова заўсёды сябе апраўдае, але і запатрабуе шмат працы дзеля гэтага.

Леанід Баркоўскі адзначаў лепшых у малочнай справе Бабруйшчыны. Сярод сельсаветаў — Бортнікаўскі і Гарбацэвіцкі. Сярод зборшчыкаў малака — Валыянцін Дымков, якая летась сабрала 230 тон гэтага прадукту, і Віктара Кісялёва з гадавым паказчыкам у 226 тон. Лепшы вынік у пераліку на карову (4575 кг) сабрала Алена Лапей з Варатынскага сельсавета. А найбольш прадала ад сваёй каровы (аж 8330 кг) Марыя Архіпенка з Варатынскага сельсавета.

Жывыя грошы

Прыватны статак у Магілёўскай вобласці памяншаецца. На 1 студзеня гэтага года насельніцтва рэгіёна трымала каля 16 тысяч кароў. Год таму гэты паказчык быў большы — прыкладна 18 тысяч. У вобласці ёсць толькі чатыры сельскія раёны (з 21), дзе больш за тысячу кароў: Бабруйскі, Быхаўскі, Магілёўскі і Мсціслаўскі.

Зразумела, такую сітуацыю тлумачаць старэннем сельскага насельніцтва. Але таксама і змяненнямі ў ладзе жыцця сялян, асабліва ў аграгарадках: калі ёсць добры заробак у гаспадарцы і крама, дзе прадаецца якасная і разнастайная малочная прадукцыя, навошта людзям трымаць падсобную гаспадарку і жывёлу? Так звычайна разважаюць маладыя людзі, якія імкунца жыць па-сучаснаму.

— Некалькі гадоў таму я падлічыў, што ў 60 новых доміках у вёсцы ўтрымліваюць толькі 16 кароў. Вось такіх новаў рэалі, — зазначае Леанід Баркоўскі.

Таму, напэўна, нездарма часам даводзіцца чуць жарты пра тое, што трымаць кароў, нягледзячы на добрыя грошы ад здачы малака і відавочную карысць ад натуральных малочных прадуктаў, усё ж у перспектыве (няхай і не вельмі блізкай) будзе прыраўноўвацца да сялянскага хобі. Хаця, з іншага боку, ёсць у вёсках такая праслойка жыхароў самага рознага ўзросту, якія проста не ўяўляюць сабе жыццё без жывёлы і імкунца зарабіць на сваім умённым і жаданым трымаць кароў.

(Заканчэнне на 2-й стар. «МС».)

ТОЛЬКІ ў НАС

Ганненскі кірмаш у Зэльве: лепш адзін раз убачыць!

Багатае мінулае мае зэльвенскі край. Асабліва праславіўся ён на ўсю Еўропу ў XVIII стагоддзі. Прычынай гэтага стаў каралеўскі прывілей на правядзенне ў Зэльве штогадовых «ярмарок или торгов», атрыманы ў 1721 годзе Антоніем Казімірам Сапегам. З таго часу і пачынаецца гісторыя славацка Ганненскага кірмашу (названы ў гонар храмавага свята святой Ганны), аднаго з буйнейшых у Рэчы Паспалітай.

Лепшыя часы

Ён пачынаўся 26 ліпеня і доўжыўся амаль месяц. Як лічаць даследчыкі, кірмаш з'яўляўся ўнікальным па тым часе гандлёвым мерапрыемствам і стасуваў на сваёй значнасці толькі знакамітаму Лейпцыгскаму. У лепшыя гады гандлёвы абарот на ім дасягаў двух мільёнаў рублёў — вярэйнага па тых часах сумы. Патрапіць на зэльвенскі кірмаш лічылі за гонар купцы не толькі з Беларусі і Літвы, але і гандлёвыя людзі з Масквы і Пецярбурга, Варшавы і Расіі, са Смаленскай, Калужскай, Валынскай, Чарнігаўскай губерняў, з Італіі, Грэцыі, Турцыі і нават з Прусіі.

Чым гандлявалі на зэльвенскім кірмашы? Гісторык Святаслаў Асіноўскі так піша: «Кіпіць, віруе кірмаш... Тут ёсць усё, што толькі жадае душа. Барадатыя маскавіты і ніжгародцы прапаноўваюць футра, жалеза, шкло. Вясёлыя віславусыя халхы і смуглявыя балканскія купцы запрашаюць купіць віно, балекае, хлеб, тытунь, чай. Паважныя прыблыты гандлююць селядцамі, соллю, тканінай... На кірмашы многа коней: у продажы іх заўзята

сапернічаюць паміж сабой расіяне і ўкраінцы. Дарэчы, конскі гандаль у Зэльве — адмысловы. Як сведчаць дакументы, бывалі гады, калі на кірмашы іх прадавалі па некалькі тысяч...» На перыяд кірмашу ў Зэльве адкрываліся часовыя тракіры, вінніцы, піўныя, кавярні. Вялікую папулярнасць набыла «ўстанова» некай пани Валабрыньскай са Слоніма, якая штогод прыязджала ў Зэльве. Складок прадрымальнай пані славіўся сваімі напоямі: «яе выбарныя віны імпортар... саграваюць усё галовы ў Зэльве. Там жа кожны купец мог пацверзіцца і адпачыць».

У сярэдзіне XIX стагоддзя на зэльвенскім кірмашы нават афіцыйна працаваў публічны дом, «паслугі» ў якім удзельнікам штогодняга гандлю аказвалі 9 жанчын розных нацыянальнасцяў, узросту, вагі і прыгажосці.

А яшчэ на кірмашы падзіліся танцы. Яны праходзілі ў спецыяльным памяшканні на «Саба-чарай горцы», дзе з веча-ра і да самай раніцы танцы «абслугоўвалі» 15 скрыпачоў.

Велізарную колькасць памешчыкаў, чыноўнікаў і многіх іншых аматараў вострых адчуванняў вабіла ў Зэльве азартная гульня — рулетка. Гісторык адзначае, што з'яўленне ў Зэльве гульнявога дома звязана з забаронай французскага ўрада гуляць у рулетку ў Парыжы (1840 г.).

Адной з папулярных відовішчывых формаў кантрактавога кірмашу ў Зэльве з'яўляліся тэатральныя дзеі. Для паказу спектакляў былі спецыяльна пабудаваны памяшканні. Часта выступалі тэатр з Вільні, вандроўныя артысты з Расіі і з-за мяжы, дэманстраваліся цыркавыя праграмы, а таксама ладзіліся імпрэзы, складзеныя з танцаў і індыйскіх гульняў.

З часам вірлівія, вясёлыя і адмысловыя кірмашы адышлі ў нябыт.

Дзень учарашні...

У 2011 годзе зэльвенцы вырашылі адрадыць традыцыю святкавання Ганненскага кірмашу. З кожным разам мерапрыемства становіцца ўсё больш масавым, відовішчывым і значным. Народнае свята набывае ўсё новыя і новыя фарбы. Больш за тое, у падрыхтоўцы кірмашу былі задзейнічаны не толькі прадрымальнікі і арганізацыі, але і індывідуальныя прадрымальнікі, гаспадары агра-свадзіб, прадастаўнікі малага і сярэдняга бізнесу. Дзякуючы старанням кожнага ў зэльвенцы і шматлікім гасцей з'явілася магчымасць акумуляцыі ў атмасферу XVIII стагоддзя.

Мясцовыя ўлады зацікаўлены, каб свята «Ганненскі кірмаш» стала свайго роду стартвай пляцоўкай устойлівага развіцця ў рэгіёне, стварэння новых перспектывных праектаў не толькі раённага ўзроўню. Маштабнае правядзенне кірмашу ў 2010 годзе паклала пачатак эфектыўнаму функцыянаванню на тэрыторыі раёна з'яўнага маршруту «Зэльвенскі дыярыш». Падчас семінара, які праводзіўся ў час кірмашу, каардынатар праграмы Еўрасаюза і Праграмы развіцця ААН Дзмітрый Фрышчын адзначыў, што правядзенне Ганненскага кірмашу ў Зэльве — гэта вынік плённага супрацоўніцтва міжнароднай арганізацыі з мясцовымі ўладамі і жыхарамі пасёлка, прыхільным адраджэнню нацыянальных традыцый і народнай творчасці. Ён таксама выказаў надзею, што гэта стане пачаткам партнёрства для правядзення ў будучым падобных фестываляў.

...І сённяшні

І вось у чарговы раз Зэльва склікае жыхароў і гасцей на знакіты Ганненскі кірмаш, які распачнецца 25 жніўня ў 11 гадзін на цэнтральнай плошчы гарадскога пасёлка. Запланавана цікавая канцэртная праграма з удзелам сталічных творчых калектываў, а таксама «зорак» беларускай эстрады. У час урачыстага адкрыцця свята адбудзецца ўшанаванне перадавіку сёлетага жыцця. Яны гэта па праве заслужылі: валавы збор зерня значна перавышае мінулагадні паказчык.

Займальна і вясела адпачыць на кірмашы можна будзе на разнастайных пляцоўках, якія размешчаны ў цэнтральнай частцы Зэльвы.

Цікавай мае быць прадрымальніцкая пляцоўка, на якой пройдзе прэзентацыя агра-свадзіб і аб'ектаў малага і сярэдняга бізнесу. Кожны зацікаўлены зможа таксама прыняць удзел у канферэнцыях, падрыхтаваных прадастаўнікамі гэтых структур.

Свае работы на кірмашы рамёстваў і ў Горадзе майстроў прадаставяць умельцы народнай творчасці і мастакі. Аматараў песні і вясёлай музыкі чакае музычна-мастацкая пляцоўка. Для дзцяці будуць арганізаваны гульнявыя праграмы і атрацыённы.

Запланаваны і кірмашы карнавала, куды запрашаюцца ўсе жыхары і госці пасёлка, якія прыйдуць на свята апранутымі ў касцюмы стылю XVIII стагоддзя. Дарэчы, у кожнага ахвотнага з'явіцца магчымасць заказаць касцюм на свой густ і ў час кірмашу, у спецыяльна абсталяванай швейнай майстэрні заказа выканаюць на працягу гадзіны. Эксперымент з адзеннем, стылізаваным пад тыя далёкія часы, спадабаўся яшчэ на мінулым кірмашы: тых, хто прыйшоў на свята не ў сучасным убранны, а ў «старажытным» касцюме, ды яшчэ і «каранаваны» вянкам з палых кветак, сярод зэльвенцаў было вельмі шмат.

А які ж Ганненскі кірмаш без коней? Падчас сёлетага свята ім будзе адведзена асаблівае ролі: плануецца паказальныя выступленні конна-спартыўнай школы, выстава конных парод, конкурс на лепшае афармленне павозка.

Калі вам захацацца атрымаць асалоду не толькі ад відовішчывых дзей, але і штосці набыць, тавараў на Ганненскім кірмашы будзе на любы густ. А візітная картка зэльвенскага гандляроў стане выстава-продаж духмяных караваў.

Ну а тых, хто не стоміцца да дзені, запрашаюць апоўначы ў раёны Дом культуры на пенна-лазернае шоу.

Раім усюды паспець і ўсё пабачыць. Не па-скадуецце!

Клаўдзія КРУЧКА.
Фота Віктара МАКОЎСКАГА.

ЗВАРОТНАЯ СУВЯЗЬ

Знос — справа тонкая...

і, на жаль, не пазбаўленая бюракратычнай валакіты

У нумары «МС» за 17 ліпеня г.г. быў надрукаваны артыкул «За знос... не б'юць у нос» — пра тое, што з 1 верасня спросцяцца працэдур па ўліку і скарачэнні пустыючага і старога жылля ў сельскай мясцовасці. На змену Указу № 70, які рэгулюе гэтыя пытанні, прыходзіць Указ № 100, які павінен зрабіць працэдуру законнага адабрэння ў грамадзян іх пустыючага і старога жылля менш грукастай і больш адаптаванай да рэальнай жыцця.

Новы ўказ яшчэ не ўступіў у сілу, а ўжо выклікаў шмат спрэчак і сустрэчных пытанняў у тых, каго ён непасрэдна датычыцца, — кіраўнікоў пярвічнага звяна ўлады.

— Вось вы пішаце: «За знос не б'юць у нос»... Ды яшчэ як будучы біць, калі не дай Бог знесць старую халупу, якая гаспадарам сто гадоў не патрэбна, без рашэння ў суда! — выказаў сваё меркаванне, патэлефанаваўшы ў рэдакцыю, старшыня Ветрынскага сельсавета дэпутатаў Полацкага раёна Аляксандр СВЕРЖ. — Раней, напрыклад, у нас была наступная магчымасць: перагаворыш з уласнікам «развалюха», ён напіша добраахвотную адмову ад уласнасці, і сельсавету, зыходзячы з гэтага, выдзяляюць грошы на знос. Усё проста і ясна... Цяпер ж, з 1 верасня, усё пытанні са зносам будзе вырашацца выключна праз суд.

Вас гэта не задавальняе?

— На мой погляд, — і са мной, я ўпэўнены, пагодзяцца многія старшыні сельвыканкамаў, — звартацца ў суд трэба толькі тады, калі ў гэтым сапраўды ёсць неабходнасць. Сёння існуе вялікая праблема з пустыючымі, безгаспадарнымі дамамі, якія ніхто не абслугоўвае, а спадчынікі знаходзяцца ці то ў Расіі, ці то ва Украіне, ці ўвогуле ў далёкім замежжы... Іх пошукі часам ператвараюцца ў невыканальную задачу.

— Але цяпер, як мы і напісалі, у адпаведнасці з Указам № 100, кожны ўладальнік будзе абавязаны не радзей чым адзін раз у 3 гады інфармаваць мясцовую ўладу пра свае намеры па выкарыстанні дома... Адсутнасць такога паведамлення, плюс кіраўніцтва домам менш аднаго месяца на год на працягу 3 апошніх гадоў запяр будучы разглядзца як аўтаматычная адмова гаспадару ад свайго права ўласнасці. І вы зможаце адабраць дом праз суд і знесці яго.

Дык жа усё роўна праз суд!

Што ж у гэтым дрэннага?

— Вы калі-небудзь туды зварталіся? Перш чым звярнуцца ў суд, неабходна падрыхтаваць адпаведны пакет дакументаў. Гэта павінен рабіць юрыст, але такоў «адзіны» штатнай у сельвыканкаме няма. Звартацца да юрыста раённага ўзроўню? Але ж у нашым раёне 17 сельсаветаў, а юрыстаў у раёне ўсяго два. І калі кожны з нас пачне да іх звартацца... Таму выкручваемся нека самі, а ў выніку потым даводзіцца па некалькі разоў перабраць тыя ці іншыя даведкі, паперкі, рашэнні і г.д. Адпаведна, тармозіцца і разгляд справы... Ну і сам суд: не з'явіўся туды сведка — пасяджэнне адкладваецца, узнікла нейкая спрэчная сітуацыя — зноў адкладваецца... Тыя з іх май калег, хто паспрабаваў адрэдуць пустыючы дом, потым, як той казаў, і дзясятку заказалі!

На мой погляд, калі дом пустуе, і пустуе даўно, а спадчыніку са свечкай не знайсці або яны самі ад свайго «добра» адмовіліся і расліску ў гэтым далі, дык старшыня сельвыканкама не павінен больш нікуды звартацца. А павінен на месцы з камісіяй склаці адпаведны дакумент аб тым, што дом даўно не абслугоўваецца, і на гэтай падставе прыняць (самастойна!) рашэнне аб яго далейшым лёсе. Вось такі расклад будзе правільным і вызваліць нас ад бюракратычнай валакіты.

Што яшчэ вы можаце прапанаваць?

— Трэба на парадак скараціць тэрміны, якія адводзяцца ўладальніку дома ці сваякам «на раскачку», каб тыя вызначылі, што будучы са сваёй маёмасцю рабіць. Вось новым Указам № 100 вызначана, што грамадзянін можа практычна тры гады не з'яўляцца (заўважае — законна!) у сваім доме... Вы ведаеце, на колькі сантыметраў у суткі вырастае пустазелле? А за месяц? Ды за тры гады нават моцны дом ператворыцца ў развалюху, якую мы, мясцовыя ўлады, павінен будзем усё гэта час ішо і даглядаць.

Заканадаўствам вызначаны тэрмін у 6 месяцаў, каб грамадзянін мог прыняць спадчыну. І яшчэ адзін месяц у яго ёсць для афармлення дакументаў... Дык вось — калі праз 7 месяцаў пасля смерці былога ўладальніка спадчынікі без уважлівых прычын не ўступілі ў свае правы, дом у іх неабходна адбраць аўтаматычна. Каб яны маглі — калі раптам з'явіцца на гарызонце — вярнуць яго толькі праз суд. А так... па судах і іншых інстанцыях пакуль ходзім толькі мы. Прычым прадукцыйнасць такіх хаджэнняў вельмі нізкая. Мае калегі з іншых сельсаветаў, з якімі размаўляў, са мной цалкам згодны: можа, асобныя адміністрацыйныя працэдурны пасля 1 верасня і будучы скарачаны, але ў цэлым заканадаўчая база, якая датычыцца адабрэння пустыючых і старых дамоў, застаецца шматстужанай і нязручнай для карыстання.

Кожны закон — не догма, з цягам часу ён змяняецца, удакладняецца, у яго ўносяцца папраўкі, дапаўненні і г.д.

— Але гэта кожнаму было б зрабіць усё сабе, на этапе падрыхтоўкі праекта. Ды толькі майм меркаваннем, які м меркаваннем май калег, чамусьці ніхто не пацвярдзюць, што крыўдна. Хацелася б, каб распрацоўшчыкі такіх дакументаў усё ж больш уважліва прыслухоўваліся да «нізоў», якім потым з гэтымі дакументамі працаваць...

Наталія КРАВЧЕНКА.

Ад рэдакцыі. Звартаемся да іншых кіраўнікоў пярвічнага звяна ўлады з пытаннем: а як вы вырашаеце праблему пустыючага і старога жылля на сваёй тэрыторыі? Сваімі меркаваннямі можна падзяліцца на сайце «Звязды» (www.zviazda.by) або выказаць іх па тэлефоне 292 44 12.

СТЫХІЯ

ЛЯЦЕЎ ШЫФЕР, ПАДАЛІ ДРЭВЫ

Навальнічны фронт з парывамі ветру да 25 метраў за секунду ў панядзелак добра «пасваволіў» на тэрыторыі Брэсцкай вобласці.

Згодна з аперацыйнымі данымі Міністэрства па надзвычайных сітуацыях, усёго пацярпелі 106 населеных пунктаў у пяці раёнах Брэсцчыны. Былі пашкоджаны дахі 66 жылых дамоў, 156 сельскагаспадарчых будынкаў. Разбураны драўляны будынак зэрнахавашча камунальнага ўнітарнага вытворчага прадрымства «Бярозарайграсэрвіс» у вёсцы Куроўшчына Бярозаўскага раёна. Работнікі МЧС і іншых арганізацый праводзілі работы па расліпоўцы і вывазе дрэў, якія ўпалі.

Усяго, па даных «Белэнерга», да шасці гадзін раніцы аўторка на тэрыторыі Брэсцкай вобласці былі аб'ястаныя 288 населеных пунктаў. Адключэнні аператыўна аднаўляліся аварыйнымі брыгадамі. Сяргей РАСОЛЬКА.

ЛАЎРЫШАЎСКАЯ ТАЙНЫ

СТАРАДАЎНІ МАНАСТЫР ЗНОЙДЗЕНЫ?

Сёлета ў вёсцы Лаўрышава на Навагрудчыне, недалёк ад Свята-Елісееўскага Лаўрышаўскага мужчынскага манастыра зноў праводзіліся археалагічныя раскопкі. Іх вынікі даюць падставы пацвердзіць мінулагаднюю версію, што знойдзена месца, дзе знаходзіўся старажытны манастыр, — верагодна, у XVI стагоддзі, лічыць доктар гістарычных навук, прафесар Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта Сяргей Расадзін. Але застаецца яшчэ шмат тайнаў, якія кахаюць сваёй разгадкай.

«Дзе нейкі час знаходзіўся цэнтр Вялікага Княства Літоўскага? Тут, у Лаўрышаве!»

На аўтавакзале ў Карэлічах карэспандэнта «Звязды» сустракае паплекні прафесар Расадзін па захапленні археалогіяй — Генадзь Рызнавіч, выкладчык Светлагорскага індустрыйнага каледжа. Яны разам працавалі на раскопках старажытнага горада Казіміра, у іншых мясцінах Беларусі і вось другі год запар частку свайго водпуску праводзяць у Лаўрышаве. Зразумела, не шукаючы нейкай асабістай выгады, нахвыны, як так званыя «чорныя капальнікі».

Пад'язджаем да месца раскопак, над якім на выпадак дажджу зроблі навес з поліэтыленавай плёнкі. Сяргей Расадзін прадстаўляе сваіх памочнікаў — гэта студэнты Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі, а таксама юнакі са Слоніма, якія ўлетку ўжо не першы год дапамагаюць манастыру, а сёлета яшчэ і далучыліся да раскопак. Іх таксама ніхто не прымушаў гэтым займацца.

«Нас цікавіць гісторыя нашай Радзімы, нашых продкаў, хочацца акулінацца ў глыбіню стагоддзяў. І, калі запрасяюць, у наступным годзе зноў прыездзем», — у адзін голас сцвярджае моладзь.

А для Ільі Мантуша ў гэтай справе ёсць яшчэ і асабістае:

— Бо я тутэйшы. Яшчэ ў школе нам расказвалі, што быў старажытны манастыр. І вось я ўдзельнічаю ў яго пошуку.

Кіраўнік археалагічнай экспедыцыі працай моладзі вельмі задаволены, а на пытанне, чаму ён сам прыехаў у Лаўрышава, Сяргей Расадзін адказвае так:

— Магчыма, гэта гучыць высакамойна, але элементарны хрысціянскі абавязак. Праўда, калі ігумен Свята-Елісееўскага манастыра айцец Юсеў вярнуўся да мяне з прапановай аб раскопках, я яшчэ не разумей, насколькі гэта цікава і важна. Цяпер жа думаю, што гэта перст Божы. Бо паступова я, як гавораць мае студэнты, «ухваў», з чым маю справу.

— З чым жа? — Як вы думаеце, дзе некаторы час знаходзіўся цэнтр Вялікага Княства Літоўскага — самай буйной дзяржавы Еўропы позняга сярэднявечча? Тут, у Лаўрышаве! Бо калі вялікі князь Войшалк пайшоў у манастыр, то ён працягваў кантраляваць сітуацыю ў дзяржаве (да Навагрудка

адсюль — гадзіна ходу на добрым кані). Як у свой час заставаліся пры ўсіх справах Іван Грозны, калі пералябраўся ў Аляксандраву Слабоду, альбо Тыберый, пераехаўшы на Капры. Гэта ж і Войшалк — манастыраў, застаючыся гаспадаром становішчы. Адсюль і важнасць Лаўрышава ў XIII стагоддзі.

На жаль, у святдомасці многіх нашых грамадзян родная зямля аказалася, так бы мовіць, на перыферыі інтарэсу. Узіраемся, развіваючы рот, на чужаземныя слаўтасці, а тое, што ў нас пад нагамі, — быццам лухта нейкая. Аднак сёння, літаральна перад вашымі прыездам сюды заехалі кіраўнікі турысты, якія пачалі дарогу да манастыра. Я запрасіў іх паглядзець на раскопкі, і яны вельмі зацікавіліся. Але найперш гэта важна для нас саміх — пазнаем сябе, сваёй гісторыі. Як пісаў Уладзімір Караткевіч, «і тады я пачаў шукаць свой народ». Значэнне гэтых раскопак у тым, што мы зможам па-іншаму зразумець, спасцігнуць Беларусь. Прычым не толькі праз кам'ютар, інтэрнэт, нават «вэбстэрніза-

цыю» гісторыі, як робіцца на Захадзе, а цераз гістарычныя рэаліі нашай культуры і праваслаўнай веры.

Дзе знойдзена — там і застаецца

Існуюць розныя варыянты наконт заснавання і першапачатковага месцазнаходжання манастыра. Дзе ён быў: у Гнесічах, за пяць кіламетраў адсюль на тым баку Нёмана, альбо ўсё ж у Лаўрышаве? І калі ў Лаўрышаве, то ў якім месцы? Летась удалося знайсці шмат доказаў знаходжання старажытнага манастыра менавіта ў Лаўрышаве, а сёлета атрымалі ў пацвярджэнне іншыя важныя вынікі.

Сяргей Расадзін прыводзіць наступны аргумент:

— Паглядзіце на гэтую кладку з валуноў і цэглы (на фотаздымку). Яна тэхналагічна такая ж, нават у дэталі (аналагічная цэгла), як на Навагрудскім замчышчы. І паколькі замчышча апошні раз абнаўлялася ў XVI стагоддзі, то, безумоўна, да таго ж перыяду адносіцца і гэты фундамент. А праслойка гліны — гэта глінабітная падлога, пад якой залягае ўзровень пажару (манастыр быў разбураны татарамі ў XVI стагоддзі). Такім чынам, вядомыя падзеі з гісторыі, пісьмовых крыніц будучы пацверджаны рэчывымі доказамі археалогіі.

Што казвае знаходжанне тут менавіта манастырскіх пабудовы, а не нейкай іншай?

— У мяне працяглы вопыт археалагічных даследаванняў розных аб'ектаў — той жа горад Казімір, Парыч, Шацілкі... Дык вось, ва ўсіх гэтых помніках — мноства не толькі бутзлек XVI — XVIII стагоддзяў, але і кілішкаў. Зразумела, што насельніцтва гэтых мясцін ужывалі, змагаліся, так бы мовіць, у мёрці сіл з зялёным змеам. А вось тут шмат, напрыклад, бутзлечных горлачкаў, але кілішкі ні летася, ні сёлета не сустракаліся. Мы з ігуменам айцом Юсеўем маркуем, што ў гэтых бутзлечках, верагодна, знаходзіліся віно для прычасця альбо свшчэнныя ялей. Акрамя таго, тут няма жаночых упры-

гажанняў. І такая характэрная дэталі: даволі шмат касцей парсюкоў, разьядзенне якіх з'яўлялася манастырскім «бізнэсам». На мой погляд, доказы знаходжання ў гэтым месцы манастырскіх пабудовы атрыманы, будзем працягваць работу.

Акрамя вышэйзгаданых, якія яшчэ знаходкі сталі вынікам раскопак?

— Некаторыя, зыходзячы з пэўных меркаванняў, я пакуль называць не буду. Але магу сказаць, што знойдзена шмат старажытнарускіх прадметаў — ножкі, кераміка, цудоўная кафля, развал печы, грузілы ад рыбалоўных сетак (у манастырах займаліся гэтым промыслам). Вельмі прыгожа выглядаюць некаторыя шкляныя вырабы... Перакананы, што ўсё да апошняга чарапка (у тым ліку і знаходкі, якія будуць накіраваны на экспертызу ў Мінск) павінна захоўвацца там, дзе знойдзена. Тым больш, што ў манастыры мяркуецца стварыць музей.

Шмат яшчэ тайнаў захоўвае лаўрышаўская зямля?

— Безумоўна, застаецца шмат загадак. Што гэта за пабудова, фундамент якой знойдзены, з прыгожай пяной кафляй? Можна, брацкі корпус манастыра? Ці Нікольская царква, якая была пры Лаўрышаўскім манастыры да яго рэканструкцыі напрыканцы XVIII стагоддзя?

Таксама мне хацелася б зразумець, як быў устроены манастыр XIII стагоддзя пры Войшалку, адшукаць брацкія манастырскія могілкі. І ў аддаленай перспектыве — атрымаць нейкія вынікі, якія патлумачылі б цуд стварэння Лаўрышаўскага Евангелія.

Даследчая праграма разлічана на 5 гадоў, наперадзе шмат працы. Аднак эксплуатацыя толькі энтузіязму, на якім мы фактычна працуем, не мае працяглай станоўчай перспектывы. Патрэбны грошы на сучасныя сродкі аснашчэння археалагічных раскопак, каб паскорыць працу, аплату лабараторных аналізаў — магу класіфі адпаведны прэйскурант. Сёлета я напісаў адпаведны ліст у адну высокую інстан-

цыю — яна пераслала ў іншую...

Хачу раз газету звярнуцца да суайчыннікаў, патрыётаў Беларусі і праваслаўя:

— Не надта ўжо вялікія грошы патрэбны на гэтыя раскопкі. Што, усім мірам не скінемся? Справа ж богаўгодная...

«Мы павінны заслужыць, каб нам адкрыліся мошчы пакутнікаў»

Свята-Елісееўскі Лаўрышаўскі манастыр, перажыўшы на працягу васьмі стагоддзяў шмат катастроф, цяпер зноў адраджаецца. У прыватнасці, на яго тэрыторыі будзеца праект «Школа малітвы» і нават распрацаваны агракультурны маршрут «Актыўны адпачынак на святой зямлі Белаі Русі».

А самую вялікую каштоўнасць для манастыра ўяўляе яго гісторыя, зазначае ігумен Юсеўвіч:

— Крок за крокам, раскрываючы гісторыю манастыра, мы пазнаём шмат новага. Але яшчэ больш застаецца пакуль невядомага, загадак.

Напрыклад, што мы ведаем аб прападобным Елісеі? Толькі што жыў тут і загінуў ад рукі свайго вучня, і што мошчы былі. А як ён правёў сваё дзяцінства? Як дайшоў да той думкі, каб маючы княжакі тытул, пайсці ў манастыр? А верагодна ж, былі і іншыя асобы, якія ўзялі з яго прыклад.

У чым будзе адлюстравана гісторыя манастыра дзякуючы гэтым раскопкам? У рэштках выяўленчых фундаментаў? Ці, можа, у астанках намагаў, якія жылі там у XIV—XV стагоддзях і загінулі ад рук варвараў? Калі знойдзем астанкі гэтых пакутнікаў — гэта будзе для нас самым галоўным скарам.

Ці ёсць надзея знайсці мошчы прападобнага Елісея Лаўрышаўскага?

— Не тое, што надзея — мы верым, што з адраджэннем манастыра мошчы будуць абавязкова знойдзены. Але гэта залежыць найперш не ад нейкіх знешніх фактараў, а ад нашага ўнутранага жыцця. Мы павінны заслужыць, каб гэтыя мошчы нам адкрыліся.

Барыс ПРАКОПЧЫК.
Фота аўтара.

Памяць

СЛЕД ДАЛЁКАЙ ВАЙНЫ

Ці дакладна ён акрэслены ў нашай памяці і на нашай зямлі?

На тэрыторыі Беларусі захавалася больш за 80 аб'ектаў, звязаных з вайной 1812 года. Многія з іх сёння можна было б выкарыстоўваць у турызме, тым больш што ў гэтым годзе выйшла кніга «Помнікі і памятныя мясціны 1812 года ў найноўшага часу БДУ, кандыдат гістарычных навук Андрэй Лукашэвіч. А таксама ўжо з'явілася ў продажы новенькая турыстычная карта з такой жа назвай. Аўтарам кнігі і ідэй стварэння карты з'яўляецца дацэнт кафедры гісторыі Беларусі новага і найноўшага часу БДУ, кандыдат гістарычных навук Андрэй Лукашэвіч. У манатрафі разглядаюцца маладаследаванні ў гісторыяграфіі пытанні ўшанавання падзей вайны 1812 года на беларускіх землях. Карта — своеасаблівае графічнае ўвасабленне даследаванняў. На ёй паказаны фартыфікацыйныя аб'екты той эпохі, мемарыяльныя збудаванні і дошкі на месцах бітваў 1812 года, надмагільныя помнікі, капліцы, месцы, дзе спыняліся імператары Напалеон I і Аляксандр I, дыслакацый штаб-кватэр галоўных армій праціўнікаў. Прычым і карту, і кнігу можна выкарыстоўваць як для распрацоўкі турыстычных маршрутаў, так і ў навучальным працэсе. Многія фатаграфіі, якія прыводзіцца ў гэтай кнізе, унікальныя. Іх удалося сабраць дзякуючы дапамозе даследчыкаў і краязнаўцаў Беларусі і Расіі.

Дапаможнік для турыстаў

Турыстычная карта стваралася дзеля таго, каб паказаць, колькі аб'ектаў у нас захавалася, — расказвае Андрэй Лукашэвіч. — Многія не ведаюць, што паказвае (паглядзець) у Беларусі. Раней праводзіліся даследаванні, звязаныя з вывучэннем помнікаў, але яны былі няпоўнымі. Так, заставаліся без увагі фартыфікацыйныя збудаванні — а гэта тым жа самымі помнікі ваеннай архітэктуры. На тэрыторыі Беларусі захаваліся вельмі цікавыя аб'екты — такія, як тэт-дэ-пон (перадмаставыя ўмацаванні) у Барысаве, Бабурынскае крэпасць. Больш за тое, у нас ёсць фактычна некрануты, але вельмі важны гістарычны аб'ект у Верхнядзвінску. Там знаходзіцца рэшткі Дрысенскага ўмацаванага лагера, куды адступіла першая руская армія і куды павінна была адсціць другая армія. Але пакуль гэты месца не ўяўляе цікавасці для турыстаў. Пры жаданні ў гэтых мясцінах можна было б аднавіць лагера, стварыць аб'ект, не менш прывабны для турызму, чым Лінія Сталіна. Прычым гэты аб'ект мог бы зацікавіць турыстаў з Літвы і Латвіі, бо ён знаходзіцца недалёк ад мяжы з краінамі Прыбалтыкі. На карце добра відаць лінію фартыфікацыйных збудаванняў, якая стваралася па праекце Міхаіла Баркляя дэ Толі ў 1810 годзе (той жа Дрысенскі лагера, Барысавскі тэт-дэ-пон, Бабурынскае крэпасць). Пачыналася яна ў Рызе, праходзіла праз Дынабург (Даўгапіліс), заканчвалася ў Кіеве, дзе крэпасць, дарэчы, сёння часткова рэканструявана. Можна было б стварыць выдатны міжнародны турыстычны маршрут, які б знаёміў з фартыфікацыйнымі

аб'ектамі ў трох краінах. Прычым ён можа быць і водным.

Вошта стаіць пытанне аб ахове і рэканструкцыі аб'ектаў. На некаторых з іх няма ахоўных таблічак, гарадская забудова напалазае на гэтыя аб'екты. І яны не толькі губляюць прывабнасць для турыстаў, але могуць загінуць як помнікі ваеннай архітэктуры.

Нельга не ўлічваць і міжнародную цікавасць да гэтых падзей. Чаму вайна 1812 года і аб'екты, якія захаваліся, не могуць выкарыстоўвацца для таго, каб павялічыць турыстычную прывабнасць Беларусі? Але ж нам не павінна быць сорамна за тое, што мы будзем паказваць турыстам. Не трэба спадзявацца на нейкія замежныя ўкладанні. Наўрад ці хтосьці будзе выдзяляць грошы на тое, што мы хочам выкарыстоўваць для развіцця свайго турызму. Тым больш

Сёння на Віцебшчыне рэкламуюцца маршруты «Па шляху Напалеона». А на самой справе яны ўключаюць населеныя пункты, звязаныя з баявой дзейнасцю і жыццём генерала Якава Кульнева.

што трэба займацца ўпарадкаваннем тэрыторый. Мы павінны пастаянна сачыць за помнікамі і памятнымі мясцінамі. Найчасцей гістарычныя аб'екты мы прыводзім да ладу толькі да юбілейных дат. Верагодна, мэтазгодна ўстанавіць памятныя шыльды ў месцах, дзе спыняліся імператары, прывесці ў належны выгляд помнікі, прылеглаю тэрыторыю. Напрыклад, у Чарняхоўску, на доме, дзе спыняўся Напалеон, з'явілася мемарыяльная дошка.

Гэта выклікала скаргі, хоць надліць толькі павадзіцца пра месцазнаходжанне Бананпарта. Але турыстычная прыцягальнасць гэтага аб'екта ўзрасла ў некалькі разоў!

Па шляху Напалеона?

Пры падрыхтоўцы кнігі і карты аналізавалася, якія турыстычныя маршруты, звязаныя з вайной 1812 года, сёння існуюць. Многія з іх, як адзначае Андрэй Міхайлавіч, «самадзейныя», часта носяць развавы характар, шмат цікавых аб'ектаў у іх не ўключаныя, а то і зусім падаецца скажонная інфармацыя.

— Сёння на Віцебшчыне рэкламуюцца маршруты «Па шляху Напалеона». А на самой справе яны ўключаюць населеныя пункты, звязаныя з баявой дзейнасцю і жыццём генерала Якава Кульнева. На карце паказана, дзе сапраўдны шлях Напалеона, а дзе імператара Аляксандра I. Калі раней многія маршруты ствараліся ці не «з галавы», то сёння, калі ласка, ёсць карта і кніжка (таксама створаны відзаролік — прэзентацыя кнігі, які змешчаны ў свабодным доступе ў інтэрнэце, інфармацыю з яго можна выкарыстоўваць і экскурсаводам). На карце таксама паказаны музеі, дзе пастаянна дзейнічаюць экспазіцыі, звязаныя з вайной 1812 года, якія знаходзяцца недалёк ад гэтых помнікаў.

Так, жыхары Клясціцаў марыць аб аднаўленні помніка, які быў створаны па праекце архітэктара Адамні (такі ж помнік адноўлены ў Полацку). І тут узнікае пытанне: ці варта затрачваць вялікія сродкі на вялікі манумент у такім аддаленым месцы? Але можна на месцы, дзе ён стаў, зрабіць невялікі макет помніка, прычым знайсці закладчы даш-

кі, дзе было напісана, калі той быў узведзены на гэтым месцы (такая дошка была знойдзена пры правядзенні работ у Полацку). У Клясціцах працуе невялікі школьны музей, дзе стараюцца захаваць памяць аб падзеях 1812 года. Але чаму б не падтрымаць гэты пачыноч? Чаму б навуковым установам, музеямі не ўзяць шэфства над такімі музеямі — распрацаваць праграму, правільную падачу матэрыялу. На жаль, па дапамогу вучоных не звяртаюцца і спрабуюць мясцовымі сіламі вырашаць пытанні, звязаныя з гісторыяй, ушанаваннем памяці, а гэтым павінны займацца прафесіяналы. Прычым такое супрацоўніцтва нічога б не каштавала: многія навукоўцы, якія хвароўць за гэтую справу, гатовы рабіць усё на энтузіяцкіх пачатках.

Адкуль спрэчкі?

Сёння стаўленне да падзей вайны 1812 года ў многіх амацтваў гісторыі не супадае. Прапануюцца нават супрацьлеглыя трактоўкі падзей. Напрыклад, назва «Вялікая армія» выклікае масу абурэнняў у некаторых аматараў параважач на гістарычныя тэмзы. За савецкім часам лічылася, што так узьялічываецца французская армія. А гэта ўсяго толькі тэрмін, прыняты ва ўсім свеце, і выкарыстоўваецца ён у навуцы і дакументах.

Падобныя спрэчкі часта гавораць аб невясыком узроўні ведаў, мяркуе Андрэй Міхайлавіч:

— Чаму падзей вайны 1812 года так складана пераасэнсоўваюцца ў грамадстве? Таму што ў савецкі час існавалі пэўныя стэрэатыпы. Людзі, якія атрымалі адкацыю яшчэ тады, не чытаюць навуковай літаратуры. А сёння адбываецца пераасэнсаванне гэтых падзей не толькі ў Беларусі, але і ў Расіі, з'яўляюцца новыя погляды наконт зместу вайны, ролі кожнага заслоўя, розных канфесійных і нацыянальных груп у ёй. Яшчэ адна з прычын такіх спрэчак у тым, што вайну 1812 года спрабавалі разглядаць гэтак жа, як і Вялікую Айчынную. А гэта розныя стагоддзі! Для прыкладу, нельга параўноўваць партызан 1812 года і партызанскі рух у час Вялікай Айчынай вайны. У вайне з Напалеонам партызаны — гэта вайсковыя атрады, якія павінны былі дзейнічаць у тыле ворага і ствараліся па загадзе імператара. У фільме «Гусарская балада» якраз паказаны такія партызанскія атрады. Гэта не мужыкі з віламі, а арганізаваныя рэгулярныя войскі. Нават спецыяльная тактыка вядзення вайны прапінскага камандавання. І не трэба іх блытаць з атрадамі народнай

самааховы, якія таксама тады існавалі. Гэта ўжо вясюльцы баранілі свае гаспадаркі незалежна ад таго, хто прыходзіў марадзёрстваваць...

Спраўды, вайна 1812 года мела супярэчлівы характар. Сёння гэта прапісана нават у школьных падручніках. Частка насельніцтва Беларусі падтрымала Напалеона, частка — не. Але сучасныя ідэалогі «заходнерусізму», якія не прызнаюць самастойнасць беларускага народа і лічаць яго часткай рускага, спрабуюць дабіцца чарговага перапісання падручнікаў. Пад лозунгам вяртання тэрміна «Айчынная вайна 1812 года», як і ў XIX ст., праводзіцца падзел беларусаў на канфесійнай прыкмеце.

Пры падрыхтоўцы зборніка «Беларусь і вайна 1812 года» было знойдзена шмат унікальных дакументаў. Адзін з іх сведчыць пра матэрыяльны ўрон, які быў нанесены Мінскай губерні падчас вайны 1812 года. У ім паказана, што губерня пацярпела больш ад расійскіх войскаў, чым ад напалеонаўскіх. Для Беларусі гэта вайна не прынесла нічога — толькі страты, наша зямля была арнай ваенных дзеянняў. І тым не менш, — і гэтым мы ўнікальныя — у краіне, якая нічога не выйграла ад гэтай вайны, захавалася столькі помнікаў. Самае галоўнае, што мы ўшаноўваем гісторыю, захоўваем памяць.

Помнік на месцы перагана пахавання Я. Кульнева ў с. Сівошына (зараз в. Савілічэўка, Расонскага раёна Віцебскай вобласці).

Ці быць музею-запаведніку на Бярэзніне?

— Гісторыя той вайны для Беларусі — гэта не толькі тэрыторыя, але і гераізм: усё ж на нашай зямлі ішлі баі...

— Так, любы помнік, які пастаўлены ў папярэдняй гады, стаіць, у асноўным, на месцах баёў. Гэта памяць аб тых войнах, якія загінулі. Але ёсць адна праблема. Мы захоўваем пераважна тыя помнікі, якія былі пастаўлены кімсьці. Помнікі, якія з'явіліся ў царскую эпоху, у савецкі час. Беларусь дазволіла паставіць помнікі войнам Вялікай арміі пры падтрымцы француз-

Стварэнне музея-запаведніка — справа не на 2-5 гадоў, а на 20-30, а можа, і больш.

скага і швейцарскага боку. Але ў Беларусі няма ніводнага помніка суайчыннікам, якія загінулі ў арміях абедзвюх краін. Думаю, гэта павінен быць помнік усім войнам Беларусі, якія загінулі ў той час, незалежна ад таго, на чым баку яны былі. Гэта павінен быць помнік, які б адлюстроўваў і супярэчліваць падзей ў 1812 годзе, і адначасова — адзінства нашай сёння. Так здарылася, што мужыкі з адной вёскі ці прадстаўнікі мясцовай шляхты,

маглі служыць як у расійскім, так і ў напалеонаўскім войску. Але кожны з іх мужна змагаўся, і кожны з іх праліваў кроў за сваю Айчыну.

І дзе мог бы стаяць гэты помнік?

— Яшчэ некалькі гадоў таму быў падрыхтаваны праект стварэння ваенна-гістарычнага музея-запаведніка на Бярэзніне, прадстаўлены ў Міністэрства культуры. Галоўная перашкода ў яго рэалізацыі — адсутнасць грошай. Але цяпер галоўнае — не стварэнне нейкіх музэйных аб'ектаў, а захаванне месца баёў, бо гэтай тэрыторыі не нададзены статус ахоўнай зоны. Палі нікім не ахоўваюцца, разбураюцца «чорнымі капальніцкамі». Таму найперш трэба вызначыць ахоўную тэрыторыю, а пасля пачынаць планмернае вывучэнне. Калі будучы праведзены археалагічныя раскопкі, з'явіцца матэрыял, які можна выкарыстоўваць у экспазіцыі. Стане вядома да канца хроналогія падзей, можна будзе дакладна пацвердзіць пісьмовыя і іншыя крыніцы і ў будучым стварыць помнікі не на пустым месцы, а ўстанавіць на месцах баёў менавіта тыя часці, якія тут змагаліся. Напрыклад, вызначылі, што тут стаў раісскі полк — паставілі помнік яму. Швейцарскі помнік стаў бы на месцы, дзе змагаліся і загінулі швейцарцы. А то атрымалася, што на швейцарскія сродкі ў нас пастаўлены помнік у Студзэнцы, у той час як швейцарцы змагаліся на Брыльшчынскім полі. У далейшым можна было аднавіць панараму мастакоў В. Косака і Ю. Фалата бітвы на Бярэзніне ў натуральную велічыню (200 метраў). Панарама не захавалася, але ёсць яе выявы, па якіх яе можна ўзвясці. Сам музей, на маю думку, павінен стаць не на месцы баёў, а крыху далей, вынесены за Студзэнку, бліжэй да дарогі. Поле — гэта святое, гэта могілкі. Тут павінны быць толькі помнікі тым, хто загінуў. Стварэнне музея-запаведніка — справа не на 2-5 гадоў, а на 20-30, а можа, і больш. Барадзінскае поле вывучаюць з 1839 года, навуковая праца вядзецца да нашых дзён. Гэта не павінен быць праект, які будзе рэалізаваны толькі да наступнай юбілейнай даты. Неабходна распрацаваць комплексную праграму па стварэнні гэтага аб'екта, па прыкладзе музея на Барадзінскім полі. І калі будзе вядома, што павінна атрымацца ў выніку, што гэта будзе цікава, — знойдуцца і інвестары.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ

Кар. БЕЛТА

Факт

Уладыку ўзнагародзілі міліцэйскім знакам

Архіепіскап Віцебскі і Аршанскі Дзімітрый за цеснае і плённае ўзаемадзеянне з арганізацыяй аховы правапрадкурку ўзнагароджаны нагрудным знакам «За садзейнічанне». Гэты знак праваслаўнаму святару ўручыў асабіста Ігар Юсеўвіч, палкоўнік міліцыі, начальнік упраўлення ўнутраных спраў Віцебскага аблвыканкама падчас святкавання 94-й гадавіны з дня ўтварэння Віцебскай губернскай міліцыі. Менавіта архіепіскап Дзімітрый воль ужо чацвёрты год з'яўляецца старшынёй аддзела Беларускай царквы па ўзаемадзеянні з Міністэрствам унутраных спраў і Дэпартаментам выканання пакаранняў Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь.

Цікава, што некалькі гадоў таму за актыўнае супрацоўніцтва міліцыйскай ўзнагароды

Жыццялюб

ТРАКТАРЬ ІСТ У ХУСЦІНЦЫ,

або Як пенсіянерка з Каўшэлева праз 25 гадоў зноў села за руль

«І цяпер, калі праязджае ля хаты трактар, не магу не глянуць у яго бок»

Драўляная жоўтая хатка Ірыны Крышталевіч патамае ў кветках (хто б мог падумаць, што жанчына, якую вабіць тэхніка, яшчэ і рамантык па жыцці?). А вось і сама гаспадыня збочвае з дарогі на веласпедзе.

— Кароўку ездзіла на поле даіць, — вітаецца ўсмешліва бабуля. — Цяпер чатыры колы ўсюды ровар замашчае (смяецца).

— Дык вы яшчэ і карову трымаеце? Цяпер жа ж ў вёсцы гэта не модна? — падтрымліваю размову.

— Не толькі карову, але і цялушку, трое свіней, курак, — знаёміць са сваёй гаспадаркай жвава Ірына Іванаўна. — Сваё малако ды мяса не раўня куплёным. Як яшчэ ж можаць, ёсць сілы, дык трэба гадаваць.

Пакуль мы рабілі аглядзіны, здзівіліся на вінаграднік ды яблыневы сад Крышталевічаў, каля хаты праехалі два трактары. І кожны з іх новая знаёмая праводзіла, як мне падалося, настальгічным позіркам.

— Ірына Іванаўна, профэсія механізатара прама скажам не жаночая. Самі выбіралі ці яна вас выбрала?

— Цікаўнасць да тэхнікі я праявіла змалку. А тут якая ў калгасе ладзіліся курсы па падрыхтоўцы трактарыстаў. Вось і кажу мужу: «Пайду і я туды вучыцца». «Хочаш, ідзі», — пачула ў адказ. Атрымала пасведчанне і пайшла працаваць па спецыяльнасці. Зразу даверылі трактар Т-40. Цяжкая была работа, што ж там гаварыць. Як пайду зранку, дык цэлты дзень на рабоце. Да васьмі гадзін вечара торф цягалі з балотаў. І ў начную рабіла — аміяк падвозіла. Іншы раз

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

трое сутак калясіла без змены. Вяртаюся, здаралася, дамоў, дык аж зямля калоціцца пад нагамі. Калі салому стагавалі, я з валукашай хадзіла. Нацягаю саломы наперад і кажу мужыкам: «Я злётаю карову падаю». Падоіш, і зноў ляжыш назад, і зноў жа ж трэба. Добра, як маці жыла мужвава побач, дык ужо дзядей яна прыглядала.

— Калясіць адно, але ж тэхніку трэба было рамантаваць...

— Імкнулася спраўляцца сама, калі што не атрымлівалася — да мужа звярталася. Ён жа ў мяне ў тэхніцы разбіраўся, працаваў не толькі шафёрам і камбайнерам, але і майстарам-наладчыкам.

Падрасталі і цягнуліся да тэхнікі сыны. Як выдасца вольная хвілінка, каля бацькі круціліся ў машынным двары, разам з маці прасіліся ў поле на трактары. — Яны ўсе са мной ездзілі — не толькі хлопцы, але і дзядучаты. Праўда, Аленка (падміргвае малодшай даччэ)? А як сын мой — трэці ён у мяне па ліку — у армію пайшоў, мне даверылі яго трактар МТЗ-82. Як адслужыў, дык перадала яму яго тэхніку. Тады мне прыглілі новы, меншы па магутнасці Т-25. Любіла я рабіць на трактары. Хоць даўней жа ж

Цяпер жа ж куды лепей жыць. Хоць цяжка і цяпер, і ўсё дорага, але ж усё ёсць. Калі не будзеш прапіваць капейкі якія, дык будзеш жыць, а як будзеш піць, дык тады ж вядома...

неяк і гразка было, паўсюль балоты, нават на гусенічным цяжка было дехацца. А цяпер усё змянілася. Цяпер гусенічных няма. Трактары новыя, моцныя, вялікія, з камп'ютарамі. Угнаення гэтага ды хапае, стала расці ўсё скрозь. Даўней так не расло.

— Не сумуеце без працы? — Спыраша дужа сумавала.

Ведаеце, як прывыкнеш да любой работы... І цяпер, калі праязджае ля хаты трактар, не магу, каб не глянуць у яго бок.

«Галоўнае, каб усе пад'ёшы былі»

На філасофскае пытанне пра шчасце баба Іра, не раздумваючы, выпаліла:

— Ну, а чаго ж?.. Раз дзедзі ёсць, то шчасліва! Я ў 1941 годзе нарадзілася. Гады ж цяжкія былі тады. І голад быў, і ўсё на свеце. Памятаю, як немцы бамбілі. Усе, хто быў тады ў хаце, паляглі ў печ галавой, быццам ведалі, адкуль куля паліціцца. Памятаю, як бацька пакаў нас з братам у неглыбокую канаву ды ведам прыкрыў. А таксама — як дзядзюшка ў катух у стайні хаваў, а жарабок стаў іржаць. Неўзабаве прыйшлі і забралі жарабка. І

дзядзюку... І ўсё. Не вярнуўся ён дамоў з ваіны (на вочы бабулі наварочваюцца слёзы).

— А што для вас шчасце сёння? — спрабую змяніць тон размовы на больш вясёлы.

— Сям'я. Што болей? Здароўе. Гэта самае галоўнае! Як здаровы, тады ўсё добра.

— А ў сям'і што галоўнае? — Каб усе былі пад'ёшы (смяецца).

— Раскажыце пра сваіх дзядей.

— Мікалай у лясніцтве шафёрам робіць. Дзіма, той, якому МТЗ-82 прытрымлівала, пакуль ён у арміі быў, і цяпер на трактары робіць у мсцовай гаспадарцы «Жыранка». Дачка Зоя — у Більдэрага даярэйка на ферме. Марына выйшла замуж за ваеннага, у Лідзе жыць. Меншая, Аленка, жыве са мной, ездзіць

на працу ў суседні раён, працуе кухарам у санаторыі «Рацінка».

— У людзей дзедзі разлітаюцца як мага далей ад дома. У вас практычна ўсе засталіся тут... Як удалося ўгаварыць?

— Усе каля дома (усміхаецца). Я нада і не ўгаварвала: яны самі не хацелі. І ўнук з арміі лятаў прыйшоў, таксама застаўся ў калгасе рабіць. Звалі ў міліцыю, у пажарную — нікуды не пайшоў.

«Паеду на заробкі — і ўсё». Ай, кажу, не едзь ты нікуды, ні ў якія заробкі. Што заробіш — тое і праясі. Бацька жыццё працяў у калгасе і жыве не горш, як хто. А ты, кажу, будзеш бадзцяца, дык тады таксама толку не будзе.

— Ірына Іванаўна, цяпер многія не адважваюцца і на дваіх дзядей, а ў вас ажно пяць...

— Першае дзіця цяжка гадаваць, а пасля... яны неяк самі сябе гадуюць, адно аднаго даглядаюць. Раней ні нам грошы на дзядей плацілі. Ні нам што. Ніхто нам нічога не даваў. Зараблялі і жылі. А цяперак... Грошы атрымліваюць на дзядей і тут жа іх прапіваюць....

— Цяпер жа не паспееце ажаніцца, як разводзяцца... — спрабую выпытаць у мудрай бабулі сакрэт моцнай сям'і.

— Што праўда, то праўда. Я са сваім мужыком жыццё працягла, пяць дзядей на ногі паставілі. А цяперак... Ай... Ну як гэта — сям'ю нажыўшы, як гэта кідаць? Людзі цяперак працаваць не хочучь, хочучь піць-гуляць. Адзін аднаму не патрыфляюць, паб'юцца, год працяжыць — і ўсё. І досяць. Цяпер, каб яны так пажылі, як мы жылі... 13 гадоў мне было, як пайшла кароў даіць у Сынадворцах. Кармоў не было: сена таго — коня. Самі касілі, вазілі на кропці. Гэтаж ужо было нам цяжка! Нічога ж не плацілі тады. У канцы года за малако па 5 капеек за літр. Але ж неяк жа жылі. То ў ягады хадзілі, то ў грыбы... Цяперак кажуць — дрэнна. Не, каб воль яны нашу жыццё паглядзелі б, дык... Што ж там казаць? Цяпер жа ж куды лепей жыць! Хоць цяжка і цяпер, і ўсё дорага, але ж усё ёсць. Калі не будзеш прапіваць капейкі якія, дык будзеш жыць, а як будзеш піць, дык тады ж вядома...

— Акуль такі прыгожы? — цікаўлюся.

— На рэпетыцыі быў, народныя танцы развучвалі.

— А кім хочаш стаць, танцор?

— Трактарыстам, як бабуля, — не раздумваючы, выпаліў хлопца, як дзве кроплі вады падобны на бабулю.

— Дзіма да тэхнікі цягнуцца, як і большасць хлопцаў. Казаў, у Відзы пасля школы пойдзе на механізатара. Ён лянучца вучыцца. Ведаеце, яны, пакуль малыя, не хочучь, а вось як вырастуць — тады здагадаюцца, што трэба было вучыцца.

У хаце бабуі Ірыны проста, але чысцінька і акуратнёнька, усё мае сваё месца.

— Я летам мала бываю ў хаце. То кветкі палю, то агародніну, даглядаю жыўлёў. Тады ж вяселай. Я ў горадзе дык і не люблю.

— Мая сястра, тая, што цяпер у Бюльдэрагах, раней у Лідзе жыла, — падхоплівае Алена. — Мама неяк раз паехала гаспаціць да яе ў Снежук. На 8 паверсе жыла. Дык казала, што на курасадно яе нейкую пасадзілі (смяецца).

— Пабыла я там, можа, 2 дні — і толькі мяне і бачылі. Туды-сюды прайшоў — якая гэта жызня? Тутка вясёла: то

дэжа, карову прыганяе вечарам, сена сушым ды возім разам. Дзіму 15-ы год пайшоў. У 9 клас пойдзе. Во як хутка гады растуць!

— Вы, пэўна, з унукам лепшыя сябры?

— А то ж... Паехаў да маёй дачкі ў Ліду. Тэлефаную, каб справіцца, як ён там. «Ай, — кажа, — усё добра. Але каб, баба, ты была там, дык дужа было б добра» (смяецца). Сваіх дзядей некалі было гадаваць за працу. Затое цяпер усю любоў і пяшчоту аддаю ўнукам (апошніх у Ірыны Крышталевіч ажно 7, праўнікаў — 5).

Дзіма быццам адчуў, што пра яго гавораць, вярнуўся дадому з клуба ў вышэйтай белай сарочцы.

— Акуль такі прыгожы? — цікаўлюся.

— На рэпетыцыі быў, народныя танцы развучвалі.

— А кім хочаш стаць, танцор?

— Трактарыстам, як бабуля, — не раздумваючы, выпаліў хлопца, як дзве кроплі вады падобны на бабулю.

— Дзіма да тэхнікі цягнуцца, як і большасць хлопцаў. Казаў, у Відзы пасля школы пойдзе на механізатара. Ён лянучца вучыцца. Ведаеце, яны, пакуль малыя, не хочучь, а вось як вырастуць — тады здагадаюцца, што трэба было вучыцца.

У хаце бабуі Ірыны проста, але чысцінька і акуратнёнька, усё мае сваё месца.

— Я летам мала бываю ў хаце. То кветкі палю, то агародніну, даглядаю жыўлёў. Тады ж вяселай. Я ў горадзе дык і не люблю.

— Мая сястра, тая, што цяпер у Бюльдэрагах, раней у Лідзе жыла, — падхоплівае Алена. — Мама неяк раз паехала гаспаціць да яе ў Снежук. На 8 паверсе жыла. Дык казала, што на курасадно яе нейкую пасадзілі (смяецца).

— Пабыла я там, можа, 2 дні — і толькі мяне і бачылі. Туды-сюды прайшоў — якая гэта жызня? Тутка вясёла: то

кветнік даглядаеш, то гародніну, то жыўлёў. Ёсць забава. А ў горадзе... Што там... Толькі сядзі ды глядзі ў акно.

— Ірына Іванаўна, у свае 70 вы такая жвавая, агароды ў вас засаджаны ўсякай усцяйнай... Як без мужа удаецца трымаць усё ў парадку?..

— Да мяне сённяшняе кіраўніцтва гаспадаркі добра ставіцца. Камбайн мне во далі, жыта сёлета палягло. Так палягло — што саўсём. Камбайнера папрасіла, як будзе час, каб прыехаў. Аж гляджу, ён ужо змалаціў мне жыта. Які мне гонар: сам камбайн прыйшоў, не трэба хадзіць. Дажы і сена. Даўней жа ж, як мой мужык жыў, памятаю, устане ў 3 гадзіны і пойдзе касіць. А цяпер і рулоны гатовыя даюць. Не магу сказаць, што заблылі пра мяне. Як пайду і папрашу — адразу даюць. І трактар зяраць, і скасіць. А быў бы ў мяне хоць бы ламачок які, але свой, сама б соткі арала. Добра было б, каб ні ад каго не залежаць.

— Калі апошні раз садзіліся за руль?

— У 1987 годзе, калі муж памёр. Тады ўжо кінула я трактар і пайшла кароў даіць. Тры гады да пенсіі даіла.

Якраз у гэты момант мы пачулі гул трактара. Баба Іра не разгубілася — выбегла на ўзбочыну дарогі, замахаўла рукой. Маладыя хлопцы спыніліся, і калі ўбачылі мяне з фотаапаратам, адзін з іх аступіў жвавай спынашчыцы сваё месца. Так зусім нечакана для сябе баба Іра пасля працяглага перапынку зноў села за руль. І, як прызналася пасля, быццам бы вярнулася на 40 гадоў назад... А як мне падалося, аж памаладзела... Трэба ж так любіць сваю працу, каб праз гады, узгадаючы пра яе, маладзёц на вачах!

Надзея ДРЫЛА, фота аўтара.

Шаркаўшчынскі раён

КАЛІ ХОЧАЦЕ ЗАВЕСЦІ ГАДАВАНЦА...

Многія людзі заводзяць хатніх гадаванцаў, не здагадаваючыся пра тое, якія цяжкасці гэта можа прынесці. Праз такую недасведчанасць часам пакутуюць і яны самі, і жывёлы. А здараецца, што і суседзі... Што неабходна ведаць тым, хто хоча завесці хатнюю жывёлу ў гарадской кватэры?

Рэгістрацыя

Згодна з артыкулам 26 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб абыходжанні з жывёламі», рэгістрацыя неабходна сабак, кошак, а таксама дзікіх жывёл асобных відаў, якія жывуць у кватэры. Рэгістрацыя праводзіцца бясплатна. Дарэчы, калі вы жывяце ў шматкватэрным доме, то больш за дзве жывёлы зарэгістраваць (і, адпаведна, утрымліваць) не можаце. У дзесяцідзённы тэрмін пасля рэгістрацыі трэба зрабіць гадаванцу ўсе неабходныя прычэпкі.

Але не ўсе ўпадальнікі сабак спяваюцца і рэгістраваць, за ўтрыманне гэтых жывёл даводзіцца плаціць падатак. Яго памер вызначаецца вышыняй сабакі ў холцы: да 40 см — 0,4 базавай велічыні, да 70 см — 1 базавая велічыня, вышэй за 70 см — 1,2 базавы велічыні, а за сабак небяспечных парод гаспадары павінны плаціць 1,5 базавы. Куды ідуць гэтыя сродкі? Згодна з бюджэтам Мінска на сёлетні год, 65% грошай з падаткаў за ўтрыманне сабак мінскароўваюцца на адлоў і ўтрыманне бадзяжных жывёл, 35% — на будаўніцтва пункта часовага ўтрымання жывёл...

Аднак за ўтрыманне незарэгістраваных гадаванцаў прадугледжаны штраф, які можа склацца ад 100 тысяч да 1,5 мільёна рублёў.

Выгул

Выводзіць сабак з памяшканняў трэба на павадку і ў намордніку. Шчанюкоў да трох месяцаў і сабак вышыняй да 25 см можна выводзіць без намордніка. Але на павадку.

Свабодна гуляць з сабакам можна на спецыяльна прадугледжаных для гэтага пляцоўках. Але... Паводле інфармацыі на зіму гэтага года, у Мінску было зарэгістравана 12 тысяч сабак. А спецыяльных пляцовак для выгулу ўсяго... 57. Ды яшчэ 120 месцаў, дзе «афіцыйна» можна гуляць з жывёламі. Спецыяльных месцаў не хапае, таму большасць упадальнікаў гуляюць са сваімі чатырохлапымі на тэрыторыі каля дому. Але ці многія з іх прыбіраюць за жывёламі падчас выгулу? Пакуль што гэта, хутчэй, выключэнне, чым правіла, нягледзячы на патрабаванне закона.

Дарэчы, купіць сабак у месцах масавага адпачынку грамадзян не дазваляецца.

Калі пры парушэнні правілаў выгулу была нанесена шкода здароўю людзей альбо маёмасці, парушальнік можа выплаціць штраф ад дзесяці да трыццаці базавых, альбо нават трапіць пад адміністрацыйны арышт.

Таму тым, хто хоча завесці хатнюю жывёлу, спачатку трэба добра праштудзіраваць правілы ўтрымання хатняй жывёлы і Закон Рэспублікі Беларусь «Аб абыходжанні з жывёламі». Гэта дапаможа пазбегнуць шматлікіх праблем і атрымоўваць ад свайго хатняга гадаванца толькі радасць.

Дзіяна СЕРАДЗЮК, Фота Марыны БЕГУНКОВАЙ.

Адпачынак

КОЛЬКІ КАШТУЕ САБРАЦЦА Ў ПАХОД?

Хутка лета прыйдзе да свайго лагічнага заканчэння. Амаль усе, хто хацеў адпачыць на моры ці ў іншых далёкіх вандроўках, гэта зрабілі — і паспелі вярнуцца назад. Але засталася яшчэ трохі часу, які грэх бавіць у кампаніі каналаў і тэлевізара. Лепш правесці рэшткі лета весела і карысна — напрыклад, пайсці ў паход. Гэта адзін з найбольш займальных відаў адпачынку — як карпаратыўнага, так і сямейнага.

Толькі які быць, калі жаданне ёсць, а рэчэў да паходу няма? «Звязда» прапануе найбольш дзейсныя варыянты для тых, хто вырашыў сабраць усё неабходнае, на прыкладзе сталіцы.

КАЛІ МАЕШ СТО СЯБРОЎ...

Не выключана, што ў вашых знаёмых ці сваякоў можа знайсціся сёе-тое з неабходнага — палатка, спальны мяшок, турыстычны дыванок ці кацялок. Гэта ідэальны варыянт, калі вы толькі хочаце паспрабаваць сябе ў якасці турыста і рыштунак вам патрэбны толькі на адзін раз. Да таго ж гэты спосаб, хутчэй за ўсё, будзе бясплатным для вашай кішэнкі.

Але ёсць у яго і свае мінусы. Па-першае, браць дзядзёцка тое, што дадуць — у сэнсе выбар будзе не такі вялікі, як у краме. Па-другое, невядома, у якім стане рэчы трапіць да вас, гэта залежыць толькі ад гаспадароў. Апантаных заўятараў тады від адпачынку, якія мелі б абсалютна ўсе патрэбны турыстычны рыштунак, не так ужо і шмат, таму, хутчэй за ўсё, дзядзёцка апытаць шмат сяброў: што ў каго ёсць. У такой сітуацыі спраўды спатрэбіцца не сто рублёў, а сто сяброў.

УЛАСНЫ СПАЛНІК — БЛІЖЭЙ ДА ЦЕЛА

Гэта варыянт для тых, хто вырашыў больш сур'ёзна пацітацца да паходу. У тым сэнсе, што хацеў бы і ў наступным годзе раз-пораз адпачываць такім чынам на прыродзе. Выбар турыстычных тавараў у крамах сёння даволі шырокі, таму кожны зможа лёгка абраць менавіта

іх будзе каштаваць ад 25 да 35 тысяч рублёў, на чатырох чалавек — 45 тысяч рублёў.

Пракат турыстычных дыванкоў — 8 тысяч рублёў у суткі, спальнага мяшка — 10 тысяч. Магчыма ўзяць напратак і мангалы з кацялкамі.

Для арэнды звычайна патрэбныя дакументы, якія сведчаць асобу (правы кіроўцы, пашпарт). Згодна з правіламі, маёмасць неабходна вярнуць у пэўны тэрмін. Калі кліент хоча падоўжыць час пракату, то яму неабходна паведаміць пра гэта па тэлефоне загадзя.

Таксама лёгка можна знайсці фірму, якая займаецца пракатам веласпеду на суткі ці на некалькі гадзін. Кошт залежыць ад маркі. Напрыклад, адна з самых танніх будзе каштаваць 80 тысяч у суткі, за гадзін — 25-30 тысяч.

Цікава, што нават «у сезон» знайсці інвентар не так ужо і складана: амаль у любой фірме вам прапануюць выбар палаткаў, па якім можна прыехаць адразу пасля размовы.

АКТУЙНЫ АДПАЧЫНАК «З ДАСТАЎКАЙ»

Калі збіраеся ў паход самастойна, пракладваць маршрут таксама дзядзёцка самому. Гэта ж, як і кляпаціцца пра неабходны рыштунак. А калі адпачыць на прыродзе хочацца, а займацца такімі клопатамі — не? Турфірмы прапануюць кліентам, напрыклад, схадзіць у водны паход выхаднага дня, а сапраўдным аматарам адпачынку на вадзе — у тыднёвы водны паход. Адным з асноўных пераваг водных паходаў з'яўляецца магчымасць у поўнай меры сумясціць усе вартасці адпачынку на прыродзе з лёгкай фізічнай нагрузкай.

Кліентам абяцаюць дастаўку камфартабельным аўтобусам да месца пачатку сплава, забяспечыць байдаркамі, паходным рыштунакам. Але і кошт тура — 900 тысяч рублёў. Сюды ўваходзяць арганізацыйныя выдаткі, харчаванне тры разы на дзень, страхунок, арэнда рыштунку і забавляльная праграма.

Спадзяёмся, што аматары актыўнага адпачынку знойдуць варыянт для сябе і, пакуль спрыяе надвор'е, паспее яшчэ адпачыць на прыродзе.

Настася ХРАЛОВІЧ, Фота Марыны БЕГУНКОВАЙ

У Год кнігі: міжнародныя кантакты

У ФРАНЦУЗСКІМ НІВЕРЫ НАС ВЕДАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ!

Падчас стажыроўкі ў Францыі ў 2006 годзе настаўніца французскай мовы СШ № 12 Мазыра Таццяна Яўгенаўна Данільчанка прадставіла свой рэгіён і горад так, што абудзіла непадробны інтарэс да гэтага куточка Беларусі ў французскіх кале. Усё гэта вылілася ў плёнае доўгатэрміновае беларуска-французскае супрацоўніцтва ў галіне літаратуры і краязнаўства.

У Францыі Таццяна Данільчанка пазнаёмілася з пісьменніцай, музыкантам, дырэктарам школы з французскага горада Нівера Мішэль Пія-Банэ. У 2009 годзе Мішэль упершыню наведвала Мазыр і была так захопленая-зачараваная навада краінай, людзьмі і горадам, што напісала цыкл казак пра беларускую прыроду і нацыянальныя традыцыі — дзеля французцаў, якія не маюць магчымасці прыехаць у беларускі Мазыр. У гэтым годзе ў перакладзе Таццяны Данільчанкі на рускую мову ўбачыла свет першая частка цыкла казак Мішэль.

Дзякуючы Мішэль Пія-Банэ пра Беларусь, Мазыр і Таццяну Данільчанка паведамілі француз-

Героі нашага часу

СТУДЭНТ ДАПАМОГ ЗАТРЫМАЦЬ ЗАБОЙЦУ ШКОЛЬНІЦЫ

СТУДЭНТ-завочнік Яўген Кухарэў атрымаў падзякі ад кіраўніцтва ўпраўлення ўнутраных спраў Віцебскага абласнага і ўпраўлення Следчага камітэта. Малады чалавек дапамог міліцыі затрымаць злодзея, які на аўто збіў вясмыкласніцу. Дзядзючына ў выніку нечаканна наездзі загінула. А злычынца паехаў далей.

— Усё адбылося позна вечарам. Я на сваім аўтамабілі вяртаўся дадому. Калі пераскажы скрыжаванне, пачуў гул удару. Зірнуўшы ў той бок, убачыў, што побач праязджала машына «Фольксваген-Пасат», якая на нэрэгуляваным пешаходным пераходзе збіла дзядзючыну. Трохі ад'ехаўшы, аўтамабілі спыніліся. З яго выйшаў кіроўца, зірнуў у бок пацярпелай, а затым сеў за руль і імгненна з'ехаў, — расказвае Яўген. — Я, доўга не думачы, кінуў у пагоню. Дагнаўшы машыну, запомніў колер, марку і нумар аўтама-

скія СМІ. Дарэчы, наядуна вярнуўся з пазедкі па Францыі фальклорны калектыў «Фантазія» з Мазыра.

У Мінску па ініцыятыве дырэктара Праздэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь Сяргея Качанава і супрацоўніка бібліятэкі Валерыя Герасімава прайшла чытацкая канферэнцыя з удзелам Мішэль Пія-Банэ. Пісь

СТВАРАЮЧЫ ЦУД... АДНЫМ УЗМАХАМ РУКІ!

Сакрэт творчасці заключаецца ва ўменні прыхоўваць крыніцы свайго натхнення. Так казаў Альберт Эйнштэйн. І дзёна было б з ім спрачацца. Але ў некаторых выпадках... магчыма.

Аляксандра Канафальская, вядучы майстар пескарграфіі ў Беларусі, з крыніц свайго натхнення вялікай тямніцы не робіць. Можна, таму яе творчасць і талент увасабляюцца ў такой душэўнай дасканалай форме. Тонкая, глыбокая, чароўная дзьячына, яна адным узмахам рукі здольная стварыць цуд: ператварыць бегемота ў матыля, дрэўца — у кветку і, самае галоўнае, час смутку — у хвіліны радасці і шчасця.

— Аляксандра, сёння ты вядома мастачка. А хто ты па адукацыі?
— Вучылася я ў Беларускай дзяржаўнай педагагічнай універсітэце імя Максіма Танка на факультэце, якога сёння ўжо не існуе, — народнай культуры. Мой дыплом сведчыць, што я мастак, мастак-выкладчык.

— Як ты «прышла» да пескарграфіі (sandart), чаму вырашыла займацца менавіта гэтым мастацтвам?
— Гісторыя мая дастаткова простая і праязная. Але аказалася яна лёсавызначальнай. Я засталася працаваць у студэнцкім клубе сваёй альма-матар. У ім займалася дызайнам афіш, запрашалых білету, дэкарацыю для розных мерапрыемстваў. Там жа, у гэтым аддзеле, працавалі фатограф-дызайнер Мікалай Пучок і рэжысёр Георгій Зельскі. Мы паміж сабой добра сяравалі. Гоша арганізавала святкаванні не толькі ва ўніверсітэце, але і па ўсім Мінску.

Надходзіў новы 2008 год. Наш рэжысёр ладзіў свята ў Палацы Рэспублікі. Там збіралася шмат «зорак» беларускай эстрады, прэзасосараў. Каб нечыіх іх здзівіць, Георгій прыдумав зрабіць пралаговым нумарам пясочнае шоу. Пескарграфія тады толькі зараджала, у сённяшняе было знайсці нейкія відэа, ролікі. Але распаўсюджанай з'явай яна не была. Паколькі я мастачка, Георгій прапанаваў мне паспрабаваць. Яшчэ адзін сябра дапамог з тэхнічным абсталяваннем: сталом, праектарам, штатывамі, камерамі... Праз тыдзень трэніровак я ўжо выступала на сцэне Палаца Рэспублікі. Усе прысутныя былі ў захапленні. Зразумела, што ўзровень майстэрства чатыры з паловай гады таму і сёння кардынальна адрозніваюцца. Але на той момант гэта па-сапраўдному здзіўляла.

— Калі ўявіць, што пясочнае шоу складаецца са звёнаў, — на якія часткі можна яго падзяліць?
— Найперш на творчы складнік і тэхнічны. Творчая частка пачынаецца з асэнсавання тэмы мерапрыемства, яго спецыфікі. Пасля я распрацоўваю сцэнарый. Увасабляю яго спачатку на паперы, малюючы раскадроўку, як у мультфільме, каб памятаць, што за чым будзе з'яўляцца. Самае складанае і, напэўна, важнае — прыдумваць пераходы ад аднаго малюнка да другога. Я стараюся адлюстраваць тэму сцэналяна. Нумар абавязкова пачынаецца з завязкі, якая паступова дасягае кульмінацыі, што плавна пераходзіць у развязку. Далей патрэбна падабраць адпаведную музыку. Але часта бывае і так, што сама кампазіцыя наваёва ва ўяўленні малюнкi. І ўжо толькі тады я рэалізуюцца з пяском. Старанна і доўга. Кожны жэст павінен адпавядаць рытму

музыкі, настрою, бо на выпраўленне памылкі ўжо не будзе ні часу, ні магчымасці. Самому выступленню таксама надаю шмат увагі. Я артыстка, таму выглядаць трэба адпаведна: сцэнічны касцюм, макіяж, прычоска — усё павіна быць на ўзроўні. Ад тэхнічнага боку, безумоўна, поспех нумара залежыць не менш. Розныя праектары, экраны, падсветкі ўплываюць на якасць творчасці.

— Пясок выкарыстоўваеш нейкі асаблівы, спецыяльны?
— Адкрыю сакрэт: ніякай тямніцы ў ім няма. Гэта звычайны беларускі пясок, але абавязкова дробны. Прасейваю яго, мяю. Аднойчы мы спрабавалі заказаць пясок на падпрыемстве, дзе яго падрыхтавалі б патрэбнай велічыні. Але аказалася, што прырода ўжо даўно зрабіла усё як найлепш. Ведаю, у сённяшняе можна знайсці аб'явы аб продажы спецыяльнага пяску з вострава Бора-Бора ці з недраў вулкана за вялікі грошы. Усё гэта хлусня. Увогуле, выкарыстоўваць можна не толькі пясок, але і іншыя сыгучыя матэрыялы. Такі досвед у мяне быў: для вытворцы кавы я малявала іх памалатным зернем, для алумініевай кампаніі — алумініевай галюшкай. Але пясок усё ж дае больш вобразу і адценняў.

— Sandart — гэта дынамічныя малюнкi, што ўвясч час змяняюць адзін аднаго. І ты не толькі мастак, але і рэжысёр. Як нараджаюцца вобразы, сюжэты?
— Калі я вішчу людзей на юбілеях, заўсёды дасканала вывучаю гісторыю кахання, жыцця маіх герояў, пранікаюся імі. Загадваю мне дасялаюць пэўныя матэрыялы. Пасля словы я адлюстроўваю ў малюнках. За 15 хвілін усё жыццё юбіляра ў пясочных змяняю праходзіць перад яго вачыма. Пасля вядучыня любяць казаць, што жыццё хуткаплыннае, як пясок скрозь пальцы. Калі працаваць даводзіцца на вяселлях, таксама знаёмлюся з гісторыяй каханя маладых. Кожны раз стараюся рабіць нумар максімальна індывідуальным. Увогуле, чаму мой праект называецца «Пескарграфія. Увасяляюцца?» Таму што зрабіць адну і тую ж праграму аднолькава немагчыма, дакладна гэтак жа намалюваць не атрымаецца. З кожным разам будуць з'яўляцца новыя, непаўторныя штрыхі, лініі.

— Зразумела, што натхненне — абавязковы складнік твайго занятку. Дзе або ў кім яго знаходзіш?
— Вельмі часта натхненнем «час-туе» музыка, ад якой узнікаюць пэўныя вобразы. Але, напрыклад, запрашае мяне да супрацоўніцтва падпрыемства, якое хоча пабачыць сваю прадукцыю кшталту халадзільніка ці аўтамабільных залчэстак у «пясочным» выглядзе. Тады натхненне даводзіцца шукаць, каб малюнкi атрымаліся не проста сухім фактам-прэзентацыяй. Хо-чацца, каб яны «зачапілі» глядачоў, іх паўці і асацыяцыі. Таму кожную вывух абавязкова дапаўняю жывой істотай: на праўнай машыне можа спаць кот, а калі аўтамабіль бегчы кама. Што мяне натхняе? Як і любяга мастака, жыццё, каханне, паўці, свет навук і... мае любімыя гадванцы — сабакі. Калі задумацца, дзеля чаго я ўсё гэта раблю? Безумоўна, дзеля радасці глядачоў. Але і ад матэрыяльнага боку працы адмаўляцца не буду (смеюцца).

— Якімі вядомымі праектамі ты займаешся?
— Аднойчы, калі дапамагала Знаёммай удзельнічаць у конкурсе «Настаўнік года», дырэктар школы не паверыла,

што наша каманда гастраліе па ўсім свеце. На самой справе, калі ты сапраўды творца, твае работы вядоўцы і любяць у іншых краінах, цябе запрашаюць незалежна ад таго, адкуль ты і на якой мове размаўляеш. Самымі запамінальнымі для мяне былі канцэрт Эніа Марыконе з рымскім сімфанічным аркестрам у Варшаве, які адкрывала малюнкамі пра чалавечыя мары, праца з Балівудам у Марока. Галоўная геранія фільма, у стварэнні якога мне пашчасліва браць удзел, захаплялася пескарграфіяй. Я была дублёрай. Мы вельмі падобныя адна да адной, таму я з лёгкасцю замаяняла прафесійную актрысу ў кадры і, зразумела, замест яе малявала.

— Ты удзельнічаеш у дабрачын-ных акцыях і сустрэчах. Што яны для цябе азначаюць?
— Мая мама ўжо 25 гадоў працуе ў дзіцячым доме. Таму з дзяцінства я мела зносіны з сіротамі, дзецьмі-інвалідамі. І заўсёды ім спачувала. Калі цяпер мяне запрашаюць падарыць радасць такім дзецям, ніколі не адмаўляю. Напэўна, у іх будзе не так шмат магчымасцяў пабачыць мастацтва пескарграфіі. Лічу, гэта мой абавязак — далучыць іх да прыгожага.

— Акрамя пескарграфіі, чым ты яшчэ захапляешся?
— У маім жыцці ёсць некалькі накірункаў, якія моцна любю: творчасць, смяі, сяброў і сабакі. Мае гадванцы зараджаюць мяне неверагоднай энергіяй. Зараз я будую дом і на сваім участку планую зрабіць міні-прытулак для сабак.

— Свой талент ты лічыш дарункам ад Бога і ад бацькоў ці вынікам вельдарнай працы?
— Мой дзядуля — мастак, дзядзька — таксама. Але я ўпэўнена, што навучыцца маляваць можна. Была б толькі мэта. Але творчыя жылку, крэатыў, умненне думаць на ніякіх занятках не набудзеш. Галоўнае, дадаць да іх важны аспект — працавітасць.

Любоў КАСПЯРОВІЧ.

■ Для вас

У будні, як перад святам

Кірмашамі па продажы віншавальных паштовак гараджан здзівіць цяжка. Але, як высвятляецца, можна: днём і на сталічным паштамце (пр. Незалежнасці, 10) урачыста адкрываюцца чарговыя кірмаш-продаж, асабліваць якога заключаецца ў тым, што працуе ён на пастаяннай аснове.

— Раней падобныя кірмашы мы ладзілі ва ўсіх буйных аддзяленнях паштовай сувязі, але перыядычна — перад Калядамі і Новым годам, перад 8 Сакавіка, Днём Перамогі

альбо іншымі святамі, — патлумачыла намеснік генеральнага дырэктара рэспубліканскага ўнітарнага падпрыемства «Белпошта» па камерцыйных пытаннях Таццяна Гвоздзевая. — Цяпер у кліентаў пошты з'явілася цудоўная магчымасць убачыць поўны асартымент прадукцыі, якую выпускае наша падпрыемства. Больш за тое, усё, што зацікавіла, патрымаць у руках (кірмаш працуе на метады самаабслугоўвання), прыцягана, набыць — гэта паштовыя наборы і паштоўкі, канверты, карткі для папулярнага ў нас пасторкіну, сувеніры, друкаваныя сродкі масавай

інфармацыі. Варта адзначыць, што вялікай папулярнасцю — у тым ліку за мяжой — карыстаюцца і нашы беларускія маркі.

Азнаёміцца і набыць маркіраваную і немаркіраваную прадукцыю можна таксама праз інтэрнэт-краму на сайце РУП «Белпошта» www.belpost.by. Аформлены і аплананы заказ будзе чакаць кліента на тым жа сталічным паштамце. Яго ж пры адпаведнай дамоўленасці пошта можа даставіць па названым адрасе. Пакуль праўда, — у межах Мінска.

Валянціна ДОУНАР

■ Чулі?

РАССЕЛЬГАСНАГЛЯД: РАСПАЎСЮДЖВАННЕ АФРЫКАНСКАЙ ЧУМЫ СВІНЕЙ У РАСПІ ПАГРАЖАЕ БЯСПЕЦЫ БЕЛАРУСІ, УКРАІНЫ І ЕС

Аб гэтым заявіў намеснік кіраўніка Рассельгаснагляду, галоўны ветэрынарны інспектар Расіі Яўген Непаклонаў на спецыяльнай нарадзе па праблемах распаўсюджвання АЧС, у прэс-службе расійскага каранінага ведамства.

Гэтымі днямі ўспышка афрыканскай чумы свіней упершыню была зафіксавана ў Яраслаўскай вобласці, якая стала 27-м расійскім рэгіёнам, дзе выяўлены выпадкі гэтага вельмі небяспечнага для свінагадоўлі захворвання. Нарада была прысвечана прыняццю тэрміновых мер па барацьбе з АЧС у першую чаргу ў Яраслаўскай, а таксама ў Растоў-

скай абласцях, дзе ўпершыню з лістапада 2011 года таксама зафіксавана ўспышка захворвання.

Яўген Непаклонаў адзначыў неабходнасць тэрміновага прыняцця мер па дэпапуляцыі дзікоў, якія з'яўляюцца рэзервуарам інфекцыі. Ён таксама звярнуў увагу на выпадкі ўтойвання інфармацыі аб гібелі жывёл, у прыватнасці, на Кубані, што прычыніла да распаўсюджвання захворвання сярод дзікоў у плаўнях Астраханскай і Валгаградскай абласцей і яго заносу на тэрыторыю Растоўскай вобласці.

Эдуард ПІВАВАР, БЕЛТА

■ Будзь у курсе!

ПАВЯЛІЧЫЛІСЯ ЦЭНЫ НА АРЫГІНАЛЬНЫЯ АЛКАГОЛЬНЫЯ НАПІТКІ

Устаноўлены новыя адпукныя цэны на арыгінальныя алкагольныя напіткі, якія вырабляюцца і рэалізуюцца на тэрыторыі культурна-этнаграфічных цэнтраў, нацыянальных парку і запаведнікаў Беларусі.

Размова ідзе аб цэнах на чатыры віды арыгінальных алкагольных напіткаў (самагону). Так, напітак

«Пушчанскі» цяпер будзе каштаваць Br64 тыс. 510 за 1 л, «Дудуткі» — Br68 тыс. 900, «Карчма хлебная» — Br51 тыс. 350, «Лайгойка» — Br98 тыс. 360. Гэтыя напіткі вырабляюцца і рэалізуюцца на тэрыторыях дзяржаўнай прыродаахоўнай устаноў «Нацыянальны парк «Белаавежская пушча», гандлёва-вытворчага прыватнага ўнітарнага падпрыемства

«Музейны комплекс старадаўніх народных рамёстваў і тэхналогій «Дудуткі», турыска-экспурыснага комплексу «Беларуская этнаграфічная вёска XIX стагоддзя» і гарнальжынага спартыўна-адраўленчага комплексу «Лайгойс» СТАА «Гасцінны маёнтак».

Кар. БЕЛТА

Даты	Падзеі	Людзі
1861 год	— нарадзіўся (вёска Палевачы, зараз Глыбоцкі раён) Ігнат Буйніцкі, вядомы беларускі акцёр, рэжысёр, тэатральны дзеяч. Заснавальнік беларускага нацыянальнага професійнага тэатра. Арганізатар і кіраўнік Першай беларускай трупы Ігната Буйніцкага (1907—1913 гг.). Ініцыятар арганізацыі Першага таварыства беларускай драмы і камедыі (1917). Адзін з першых ініцыятараў беларускіх вясчорак, якія з 1905 г. сістэматычна ладзілі ў фальварку Палевачы і вёсцы Празарокі. Надаваў вялікую увагу мясцовым аматарам тэатра, садзейнічаючы ўздыму аматарскага тэатральнага руху ў Беларусі. Пастаноўшчык большасці спектакляў Першай беларускай трупы. Кіраваў тэатрам, падтрымліваў яго матэрыяльна за кошт даходаў са свайго маёнтка. З тэатрам ездзіў па Беларусі і за яе межамі. Выступаў у Вільні, Пецярбургу і Варшаве. Ставіў п'есы і іграў у гэтых спектаклях. Чытаў прозу і вершы, спяваў сола і ў хоры, танцаваў. Першы ў Беларусі звярнуў увагу на эстэтычныя магчымасці беларускага народнага танца, узняўшы яго да ўзроўню высокага мастацтва. Вывучаў песні і танцы, збіраў узоры народнага адзення, арнаменту. Яго дзейнасць падтрымлівалі прагрэсіўныя дзеячы беларускай культуры — Я. Купала, Цётка, З. Бядуля. Памёр у 1917 годзе.	
1485 год	— у Англіі бітвая пры Босварце скончылася вайна Пунсовай і Белай руж, якая доўжылася 30 гадоў. Вайна была названа так па эмблемах на гербах двух радоў — прэтэндэнтаў на прастол — Ёркаў і Ланкастэраў, якія супернічалі паміж сабой. У вырашальнай бітве Генрых Цюдор, далёкі сваяк Ланкастэраў, нанёс паражэнне войскам караля Рычарда III з дынастыі Ёркаў. Зыход бітвы правдызначылі намаганні тайных агентаў Ланкастэраў, якія здолелі дамовіцца з адным з галоўных военачальнікаў Рычарда III, сэрам Уільямам Стэнлі. Тры тысячы коннікаў атрада Стэнлі ў разгар бітвы нечакана перайшлі на бок Цюдора. Рычард III у бітве загінуў, а Генрых Цюдор, каранаваны пад імем Генрыхы VII, стаў заснавальнікам новай дынастыі. Дынастыя Цюдораў кіравала Англіяй больш за сто гадоў.	
1952 год	— 60 гадоў таму нарадзіўся (Веткаўскі раён) Віктар Дзмітрыевіч Парашын, беларускі геолог, доктар геалага-мінералагічных навук (1998). Аўтар навуковых прац па нафтапошукавай геалогіі і гідрагеалогіі, распацоўцы нафтавых радовішчаў.	

Было сказана

Леў Сапег (1557—1633), дзяржаўні і вайсковы дзеяч Вялікага Княства Літоўскага:
«З'яўляемся нявольнікамі законаў дзеля таго, каб карыстацца свабодай».

Спяваў Андрэй МІХАЙЛАЎ.

Спічка крамкі чына ШАС фота 4	Спічка крамкі чына ШАС фота 2	Спічка крамкі чына ШАС фота 5
Тары для салодкай вага ларку	Навішта той... калі ў дзяцка пад	Жаночнае паліто з фура
Порт у Францыі	Захвэлы грэйм у адной	Лад, апака
Правы ў мусульман	Жалезны коп	Можнараднае па-падзенне
Настольнік	Маса без касцю	Сірычка для папа-саваняна
Хутар	Твор багамазы	Частка тэксту
Парламенцкі «група па тэатры»	Эпізім	Міжнароднае па-падзенне
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шхматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	Антылоп пераду
Інвентар гара-дошніка	Цырк на вяршыні гары	Кавалак рыцкай масы
Малі-наука	Стужка ў свечы	Рэка ў Польшчы і Чэхі
Спічка крамкі чына ШАС фота 1	Тры каплі на Русі	Адметны пра-моўца
Спічка крамкі чына ШАС фота 3	Самы вялікі штат ЗША	Распапа за гракі
Кітайны камень з малюнкам	Шахматны накут	Галунка фансу
Гульня на свай	З яе яглад робіць фарбу	